Η πραγματικότητα της άρνησης και η άρνηση της πραγματικότητας

Δεν επέτρεψα στον εαυτό μου να γίνει συνένοχος
εκείνων που μπροστά στο ανείπωτο, που συνέβη συλλογικά,
εξακολουθούσαν να μιλάνε για το ατομικό.

Τέοντορ Αντόρνο, *Minima Moralia*

Η εμφάνιση του ιού SARS-CoV-2 δεν οδήγησε μονάχα στο πάγωμα της παγκόσμιας οικονομίας για μερικούς μήνες και στον πρωτοφανή πανικό των διαχειριστών αυτού του κόσμου. Ούτε περιορίστηκε στα αντιφατικά μέτρα που άλλοτε εφαρμόζονταν και άλλοτε ξεχνιούνταν με τον ίδιο ζήλο. Μεταξύ άλλων, όπως κάθε μεγάλη κρίση, η πανδημία ανέδειξε τις δυνάμεις και τις τάσεις που λειτουργούσαν κατά το διάστημα που προηγήθηκε, ανοιχτά ή υπόγεια, τόσο εντός των καπιταλιστικών σχέσεων (ανα)παραγωγής όσο και σε πιο στενές σφαίρες της κοινωνικής ζωής όπως οι αποκαλούμενοι ριζοσπαστικοί πολιτικοί χώροι. Ειδικά στην περίπτωση της Ελλάδας, δεν αποκαλύφθηκε μόνο η συνειδητή άρνηση του κράτους να λειτουργήσει ως μηχανισμός ενσωμάτωσης ούτε η άθλια κατάσταση του συστήματος υγείας μετά από χρόνια περικοπών και λιτότητας· η κρίση έδειξε και τις μεταλλάξεις που έχουν συμβεί εντός του ακροαριστερού/ανατρεπτικού χώρου μετά από μια δεκαετία ήττας και υποχώρησης, αποκαλύπτοντας ξεκάθαρα πως δεν υποτιμήθηκαν μόνο μισθοί, συντάξεις και επιδόματα κατά τη διάρκεια της λιτότητας και των αγώνων εναντίον της, αλλά και η ίδια η έννοια του συλλογικού. Τα αποτελέσματα αυτής της εξέλιξης τα βιώνουμε σήμερα: απέναντι σε μια ακροδεξιά κυβέρνηση που εμπεδώνει την αυταρχική της πορεία πάνω στην ανεπιστρεπτί καταστροφή της φύσης, την κακοποίηση και δολοφονία μεταναστών και τους νεκρούς της πανδημίας, κομμάτια του ανταγωνιστικού κινήματος επιλέγουν ως πεδίο δράσης και αντίστασης τη συνειδητή άρνηση της πανδημίας[1] και των μέσων που διαθέτουμε για την καταπολέμησή της.

Για πρώτη φορά, και ακριβώς επειδή μιλάμε για μια τεράστια κρίση που εξελίσσεται ταυτόχρονα σε ολόκληρο τον πλανήτη, ήταν ευδιάκριτες οι δυνατότητες μιας κριτικής ανάλυσης που ξεφεύγει από τα όρια μιας επιμέρους διένεξης που αφορά, εξ αντικειμένου, ένα μικρό κομμάτι του κοινωνικού συνόλου και το παραδοσιακό πεδίο ενασχόλησης ριζοσπαστικών μειοψηφιών. Ούτε περί της εκκένωσης μιας κατάληψης ήταν το θέμα, ούτε περί ενός φοιτητικού κινήματος, ούτε περί οριζόντιων περικοπών μισθών σε συγκεκριμένες εργασιακές κατηγορίες. Κι όμως, παρά το πασιφανές επίδικο απέναντι στο οποίο κλήθηκε να απαντήσει ένα πρωτοφανές ποσοστό του παγκόσμιου πληθυσμού, τα εργαλεία κατανόησης και κριτικής προσέγγισης της πραγματικότητας παρέμειναν εντός ενός περιορισμένου ορίζοντα. Απέναντι στις προσπάθειες να αποκρυφτεί η εμφανής κατάρρευση της δημόσιας υγείας μέσω της έμφασης στην «ατομική ευθύνη», αμφισβητήθηκε η ίδια η έννοια της δημόσιας υγείας. Απέναντι στην εγκληματική κακοδιαχείριση που οδήγησε σε εκατοντάδες αποτρέψιμους θανάτους, αμφισβητήθηκε η ίδια η ύπαρξη της πανδημίας. Απέναντι στη συνεχιζόμενη φρίκη που στέλνει κόσμο στα νοσοκομεία *με κομμένη την ανάσα*, εξακολουθεί να αμφισβητείται η ίδια η επικινδυνότητα του ιού.

Οι λοιμώδεις, δηλαδή μεταδοτικές, ασθένειες διαφέρουν από άλλου είδους παθήσεις με έναν πολύ ουσιαστικό τρόπο: είναι πολύ πιο ευανάγνωστα *κοινωνικές*. Προϋποθέτουν επαφή,

---

[1] Να θυμίσουμε εδώ πως η λέξη **πανδημία** αφορά τον βαθμό και την ταχύτητα *μεταδοτικότητας* ενός ιού, όχι τη θνητότητα του.

συνδιαλλαγή, συνεύρεση, μια *κοινότητα*. Αυτό που μας έδειξε όμως η πανδημία του SARS-CoV-2, είναι πως έχουμε εισέλθει σε ένα ιστορικό πλαίσιο όπου οι κοινωνικές σχέσεις γίνονται αντιληπτές ως ένα ενοχλητικό *κενό* ανάμεσα σε ατομικότητες, οι οποίες παρουσιάζονται ως συμπαγείς, κλειστές και απαραβίαστες. Ατομικότητες αυτοδιάθετες, μη-διαπραγματεύσιμες, *μη-μεταδοτικές*. Το αν θα ερμηνευθεί αυτή η κατάσταση μέσω μιας αναφοράς στην επικράτηση ενός ναρκισσιστικού χαρακτήρα ή στη βαθιά εμπέδωση ενός (νεο)φιλελεύθερου φαντασιακού που μυστικοποιεί τις κοινωνικές διεργασίες που αναπαράγουν τις καπιταλιστικές σχέσεις και τα υποκείμενα που τις αναπαράγουν, έχει τελικά μικρή διαφορά.

Η ριζοσπαστική κριτική οφείλει να ξεσκεπάζει το πραγματικό *κενό*, που στην προκειμένη περίπτωση είναι αυτή η ατομικότητα, ακριβώς επειδή αντιλαμβάνεται τις κοινωνικές σχέσεις ως *σχέσεις*, δηλαδή ως συνδέσεις μεταξύ ανθρώπων, ανεξαρτήτως εάν (ή ίσως *ακριβώς* γιατί) αυτές παράγονται εκτός ελεύθερης βούλησης και συνειδητής διαμόρφωσης. Αυτή η πραγματικότητα όμως δεν τις παύει ως σχέσεις. Ούτε και δικαιολογεί την αντίληψη πως κεντρικός πυρήνας της κοινωνικής πραγματικότητας είναι το άτομο.

Κανείς δεν έχει *προσωπική σχέση* με μια μεταδοτική ασθένεια. Είναι συνεπώς αυτονόητο πως δεν μπορεί και να την αντιμετωπίζει με όρους προσωπικής απόφασης. Είναι αυτή ακριβώς η παρατήρηση που μας επιτρέπει να μιλάμε για «αρνητές», εντάσσοντας σε αυτό το πλαίσιο τόσο αυτούς/ές που αρνούνται την ύπαρξη της πανδημίας ή την επικινδυνότητα του ιού SARS-CoV-2, όσο και εκείνους που αρνούνται να αναγνωρίσουν τον κοινωνικό χαρακτήρα της ύπαρξής μας εντός της καπιταλιστικής κοινωνίας.

Δεν θεωρούμε καθόλου τυχαίο πως, ανεξαρτήτως πολιτικής μετάφρασης της στάσης απέναντι στην παρούσα κρίση, αυτές οι δύο αρνήσεις είναι πανταχού παρούσες και καθορίζουν το ουσιαστικό υπόβαθρο από το οποίο ξεκινούν όλες οι αντιρρήσεις των σημερινών αρνητών. Δεν εκφράζονται όμως με τέτοια ευθύτητα. Αντιθέτως, η κριτική που ασκεί μεγάλο κομμάτι των αρνητών εμφανίζεται να αφορά τη *διαχείριση* της πανδημίας. Και παρόλο που είναι πέραν του αυτονόητου πως αυτή η διαχείριση ήταν (και παραμένει) καταστροφική, η συγκεκριμένη κριτική των αρνητών είναι επίσης παραπλανητική. Όχι μόνο υπό την έννοια πως το πλειοψηφικό τους κομμάτι είναι ακροδεξιοί αντιδραστικοί, αλλά επειδή ακόμα και το κομμάτι που προέρχεται από τον ανταγωνιστικό χώρο δείχνει, με την κριτική του, πως προωθεί μια διαστρεβλωμένη εικόνα για τον καπιταλισμό, το κράτος και τη συλλογική ύπαρξη. Για όλους αυτούς τους λόγους, και πριν προχωρήσουμε στην προσπάθεια να κατανοήσουμε τους βαθύτερους λόγους που ωθούν στην άρνηση, αξίζει να εξετάσουμε πιο διεισδυτικά τι ακριβώς είναι (και τι δεν είναι) αυτή η διαχείριση, ειδικά στη νέα φάση που εισήχθη με την εμφάνιση των εμβολίων προστασίας έναντι του SARS-CoV-2.

***

Εν μέσω της καλοκαιρινής τουριστικής περιόδου, και εγκαταλείποντας κρίσιμα μέτρα περιορισμού της πανδημίας (ιχνηλάτηση κρουσμάτων, κοινωνική αποστασιοποίηση, καραντίνες), τα περισσότερα από τα οποία είχαν επιβληθεί με κατασταλτικούς όρους όλο το προηγούμενο διάστημα,[2] η κυβέρνηση στράφηκε κατά κύριο λόγο στα εμβόλια,

[2] Το γεγονός πως το κράτος επέβαλε με αυταρχικό και παράλογο τρόπο κάποια μέτρα δεν σημαίνει τίποτα περισσότερο από το ότι το κράτος λειτουργεί συχνά αυταρχικά και παράλογα λόγω της αντιφατικότητας των στόχων που πρέπει ταυτόχρονα να πετύχει και της ιδεοληψίας που χαρακτηρίζει τους κυβερνώντες. Παρ' όλα αυτά, είναι πραγματικά αξιοπερίεργο το ότι υπάρχει ακόμα κόσμος που αδυνατεί να κατανοήσει πως η ελαχιστοποίηση των κοινωνικών επαφών *κατά τη διάρκεια μιας*

επιβάλλοντας μια σειρά από νέες διατάξεις που εφαρμόστηκαν σταδιακά από τις αρχές Σεπτεμβρίου. Πιο σημαντική από αυτές είναι η θέσπιση του υποχρεωτικού εμβολιασμού στο υγειονομικό προσωπικό (τόσο του δημοσίου όσο και του ιδιωτικού τομέα), θέτοντας τους ανεμβολίαστους σε αναστολή εργασίας, χωρίς αποδοχές και ασφαλιστική κάλυψη. Όσον αφορά τους ανεμβολίαστους εργαζόμενους σε άλλους κλάδους, θεσπίστηκε η υποχρέωση προσκόμισης βεβαίωσης αρνητικού εργαστηριακού ελέγχου μία ή δύο φορές την εβδομάδα (στους κλάδους εστίασης, τουρισμού, εκπαίδευσης, θεάματος καθώς και για τους φοιτητές) του οποίου το κόστος βαρύνει τον υπόχρεο. Επιπλέον, υποχρεωτική είναι η διενέργεια εργαστηριακού τεστ για τις *υπεραστικές* μετακινήσεις με ΜΜΜ και για την είσοδο σε κλειστούς δημόσιους χώρους συνάθροισης, με εξαίρεση τους χώρους εστίασης και διασκέδασης και τα γήπεδα όπου η είσοδος επιτρέπεται μόνο σε εμβολιασμένους και νοσήσαντες. Για τους ανεμβολίαστους μαθητές είναι υποχρεωτικά δύο self-test την εβδομάδα, τα οποία διατίθενται δωρεάν. Ταυτόχρονα, η κυβέρνηση έδωσε το δικαίωμα στους εργοδότες να γνωρίζουν αν οι εργαζόμενοί τους είναι εμβολιασμένοι μέσω προσκόμισης και ελέγχου του πιστοποιητικού εμβολιασμού και θέσπισε την υποχρέωσή τους να ελέγχουν την εγκυρότητα των βεβαιώσεων αρνητικού εργαστηριακού ελέγχου του ανεμβολίαστου προσωπικού επί ποινή προστίμου, του οποίου το ύψος διαφοροποιείται ανάλογα με το πεδίο δραστηριότητας της επιχείρησης. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η κυβέρνηση μετακύλισε στον ιδιωτικό τομέα ένα σημαντικό σκέλος της επιβολής των μέτρων, δείχνοντας μια έμμεση υποχώρηση από τη λεγόμενη «καμπάνια εμβολιασμών».

Η επίσημη κρατική προπαγάνδα για τη δικαιολόγηση των νέων μέτρων λειτούργησε, ως συνήθως, παραπλανητικά. Την περίοδο του καλοκαιριού δόθηκε έμφαση, για παράδειγμα, στην αναμφισβήτητη σημαντική κάμψη στον ρυθμό των εμβολιασμών: περίπου 69.000 δόσεις την ημέρα τον Ιούλιο και μόλις 28.000 τον Αύγουστο έναντι 93.000 τον Ιούνιο κατά μέσο όρο. Ταυτόχρονα, τονίστηκε η αύξηση των νέων κρουσμάτων και η επακόλουθη σταδιακή αύξηση των εισαγωγών στα νοσοκομεία και των θανάτων, συνδέοντας αυτή την εξέλιξη με το χαμηλό ποσοστό εμβολιασμών. Κατ' αυτό τον τρόπο, επιχειρήθηκε από την κυβέρνηση μια διπλή επικοινωνιακή κίνηση: αφενός να αρνηθεί τις (ξεκάθαρες) ευθύνες που έχει λόγω της ουσιαστικής ακύρωσης των κρισιμότερων μέτρων προς όφελος της αδιάσπαστης τουριστικής «απόλαυσης»[3] και αφετέρου να θέσει το πλαίσιο μέσα στο οποίο θα οργανώσει τη «διαχείριση» της πανδημίας το επόμενο διάστημα. Αυτό δεν είναι άλλο από την υιοθέτηση μιας στρατηγικής βάσει της οποίας όλες οι ευθύνες για την αύξηση των κρουσμάτων, των εισαγωγών στα νοσοκομεία ή και των θανάτων επιρρίπτονται, ωμά και χωρίς δισταγμούς, στους ανεμβολίαστους.

μεταδοτικής ασθένειας είναι μια ξεκάθαρα ορθολογική θέση που ισχύει είτε μιλάμε για ένα μοντέρνο καπιταλιστικό κράτος, μια φεουδαρχική κοινωνία ή ακόμα και τον κομμουνισμό.

[3] Οποιοσδήποτε ταξίδεψε το καλοκαίρι είδε ξεκάθαρα πως δεν υπήρχε κανένας πραγματικός έλεγχος πιστοποιητικών –εμβολιασμού, τεστ ή νοσήσεως– στις ακτοπλοϊκές γραμμές, παρά μόνο μια κλασική (για τον ελληνικό δημόσιο τομέα) *προσποίηση* τήρησης ελέγχων. Επιπλέον, η εστίαση και η διασκέδαση λειτούργησε εντελώς ανεξέλεγκτα με αποτέλεσμα την έκρηξη των κρουσμάτων σε τουριστικούς προορισμούς. Και σε αυτή την περίπτωση, η αντίδραση του κράτους ήταν αστεία με την επιβολή, στη Μύκονο λ.χ., τοπικών μέτρων περιορισμού της κυκλοφορίας για ελάχιστο χρονικό διάστημα. Δεν ήταν σπάνιες οι περιπτώσεις όπου νόσησε το σύνολο των εργαζομένων σε επιχειρήσεις εστίασης ή που συνέχιζαν κανονικά τη λειτουργία τους παρόλο που υπήρχαν κρούσματα μεταξύ των εργαζομένων, αφού τα αφεντικά δεν ήταν διατεθειμένα να χάσουν ούτε σεντς. Στα νησιά, οι ταξιδιώτες που λάμβαναν θετικό αποτέλεσμα self-test έσπευδαν να μπουν στα καράβια και να εγκαταλείψουν το εκάστοτε νησί καθώς δεν υπήρχε καμία υποδομή και καμία πρόνοια για τη διαμονή τους κατά τη διάρκεια της υποχρεωτικής δεκαήμερης καραντίνας.

Όπως έδειξε και η «καμπάνια» εμβολιασμού το προηγούμενο διάστημα, η οποία βασίστηκε στην εγκληματικά ηλίθια ιδέα ότι εμβολιασμός σημαίνει επιστροφή σε μια «κανονικότητα» *δίχως περιορισμούς*, σημαντικός γνώμονας της κυβέρνησης είναι η προσπάθεια αποφυγής, με κάθε πιθανό τρόπο, ενός νέου οριζόντιου lockdown. Εξετάζοντας τα στοιχεία που δείχνουν πως η (πιο πρόσφατη, αλλά όχι και τελευταία) μετάλλαξη Δέλτα του ιού είναι πιο μεταδοτική και πως ο εμβολιασμός προστατεύει σημαντικά απέναντι σε βαριά νόσηση ή και θάνατο αλλά **δεν** καταργεί *εξολοκλήρου* τη μεταδοτικότητα, είναι κάτι παραπάνω από βέβαιο πως ο χειμώνας που πλησιάζει θα είναι καταστροφικός όσον αφορά τα κρούσματα, τις εισαγωγές στα νοσοκομεία και τους θανάτους. Ο συνδυασμός της νέας μετάλλαξης, του υψηλού ποσοστού ανεμβολίαστων και της περαιτέρω αποδυνάμωσης (μέσω *και* των αναστολών) ενός συστήματος υγείας που ήδη λειτουργούσε στο ρελαντί εδώ και 1,5 χρόνο, προμηνύει μια εφιαλτική εξέλιξη. Το γεγονός πως η κυβέρνηση μοιάζει να έχει πείσει τον εαυτό της ότι μπορεί αυτή την επερχόμενη καταστροφή να την αποκρούσει μεταφέροντας όλη την ευθύνη στους ανεμβολίαστους δείχνει, για άλλη μια φορά, πως το βασικό μέλημα που έχει αυτή η συμμορία εξαντλείται στη δημιουργία επικοινωνιακών φωτοβολίδων χωρίς *κανένα* ουσιαστικό ή μακροπρόθεσμο σχέδιο για τη διαχείριση της πανδημίας.[4]

Απέναντι σε αυτές τις διατάξεις και αποφάσεις έχει εμφανιστεί ένα «κίνημα» άρνησης και ένας λόγος εναντίωσης. Παρόλο που τα χαρακτηριστικά του δεν είναι συμπαγή και ομοιογενή (από ακροδεξιούς και παπάδες μέχρι αυτόνομους, αριστερούς, αναρχικούς και εργαζόμενους στον υγειονομικό κλάδο) διαφαίνεται ωστόσο ένα νήμα που τα συνδέει, πέραν της πολιτικής μετάφρασης της αντίθεσής τους ή της εργασιακής τους θέσης: αυτό δεν είναι, όπως αρέσκονται να νομίζουν/παρουσιάζουν μερικοί, η αντίσταση στην κυβερνητική πολιτική και τον αυταρχισμό της, αλλά η άρνηση της πανδημίας ή της επικινδυνότητας του ιού, η επίκληση της «ατομικής ελευθερίας» και η αντίληψη ότι η πανδημία αποτελεί απλώς το πρόσχημα για την επιβολή μιας δυστοπίας από τις «ελίτ», όπως κι αν ονομάζονται αυτές (Big Pharma και Big Tech, «θιασώτες της νέας τάξης πραγμάτων» κ.ο.κ.). Σκοπός του κειμένου είναι να αποπειραθεί να καταδείξει τις βαθύτερες αιτίες μιας τέτοιας παρανόησης που, σε πρώτο επίπεδο, ξεκινάει από μια έντονη αδυναμία να κατανοηθούν με διεισδυτικό τρόπο τόσο η καπιταλιστική σχέση όσο και ο ρόλος του κράτους μέσα σε αυτήν.

Οι αντιφάσεις της αναπαραγωγής της καπιταλιστικής σχέσης

Για να αναδείξουμε τις βαθύτερες αιτίες πίσω από την ακολουθούμενη πολιτική πρέπει να θυμηθούμε και πάλι ότι το κράτος αποτελεί την πολιτική μορφή των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων παραγωγής. Δεδομένου ότι οι καπιταλιστικές κοινωνικές σχέσεις είναι αντιφατικές, οι αντιφάσεις τους εκδηλώνονται και στο επίπεδο της κρατικής πολιτικής. Εν μέσω πανδημίας, η ανάγκη αναπαραγωγής της εργασιακής δύναμης ως υγιούς και παραγωγικής έρχεται σε αντίφαση με την ανάγκη για την απρόσκοπτη συνέχιση της καπιταλιστικής αξιοποίησης. Συνολικότερα, η ανάγκη υλικής αναπαραγωγής της κοινωνίας έρχεται σε αντίφαση με την ανάγκη αναπαραγωγής της με όρους αξίας και κερδοφορίας. Σε

[4] Αυτό φάνηκε ξεκάθαρα και από την αντιμετώπιση των πυρκαγιών που κατέστρεψαν το καλοκαίρι του 2021 πάνω από 2 εκατομμύρια στρέμματα σε λιγότερο από ένα μήνα. *Μοναδικό* κριτήριο για την οργάνωση και διαχείριση των πυρκαγιών ήταν να αποφευχθεί το φιάσκο της κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ στο Μάτι με πάνω από 100 νεκρούς, μια τραγωδία που σύμφωνα με τους επικοινωνιολόγους της ΝΔ ευθύνεται για την εκλογική ήττα του ΣΥΡΙΖΑ το 2019. Η αποφυγή ενός νέου Ματιού ήταν στην ουσία και το μοναδικό επιχείρημα που χρησιμοποίησε η κυβέρνηση για να υπερασπιστεί την αποτυχία της μετά τις πυρκαγιές.

αυτή τη βάση, η εξασφάλιση της αναπαραγωγής της ολότητας της καπιταλιστικής κοινωνίας έρχεται συχνά σε αντίφαση με τα συμφέροντα της άμεσης κερδοφορίας (κάποιων ή ακόμα και κυρίαρχων) καπιταλιστικών επιχειρήσεων, και αυτή η αντίφαση εκφράζεται στο πεδίο του κράτους τόσο ως πολιτική σύγκρουση/σύγκρουση πολιτικών όσο και στην εγγενή αντιφατικότητα της εκάστοτε ακολουθούμενης πολιτικής.

Συνεπώς, τόσο τα μέτρα που λαμβάνει το κράτος για να προωθήσει την **καπιταλιστική συσσώρευση** (μέτρα που αποσκοπούν στην αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας, στην πειθάρχηση και προσαρμογή της εργασιακής δύναμης στις ανάγκες του καπιταλιστικού καταμερισμού της εργασίας και στη μείωση του κόστους αναπαραγωγής της), όσο και τα μέτρα που λαμβάνει για να εξασφαλίσει τη **νομιμοποίηση** τόσο του ίδιου όσο και των εκμεταλλευτικών κοινωνικών σχέσεων συνολικά, είναι αντιφατικά. Και σε ένα ανώτερο επίπεδο αφαίρεσης υπάρχει αντίφαση ανάμεσα στους στόχους της **συσσώρευσης** και τους στόχους της **νομιμοποίησης,** τόσο λόγω των αντικρουόμενων συμφερόντων των διαφορετικών φραξιών του κεφαλαίου όσο και λόγω του ανταγωνιστικού χαρακτήρα της ταξικής σχέσης.

Η πολιτική που τελικά επικρατεί αποτελεί πάντοτε, ως προς τη συγκεκριμένη μορφή και το περιεχόμενό της, μια προσωρινή εξισορρόπηση των παραπάνω αντιφάσεων, χωρίς ποτέ να μπορεί να τις ξεπεράσει οριστικά.

Καπιταλιστική αξιοποίηση

Δεν χωράει αμφιβολία πως αυτή τη στιγμή η κάθε κυβέρνηση επιθυμεί να αποφύγει πάση θυσία νέα οριζόντια περιοριστικά μέτρα που θα πλήξουν ακόμα περισσότερο την ήδη ασθμαίνουσα οικονομική δραστηριότητα. Η τάση αυτή διαφάνηκε ήδη από το δεύτερο lockdown που επιβλήθηκε τον Νοέμβριο του 2020 στην Ελλάδα, το οποίο ήταν πολύ πιο περιορισμένο από το πρώτο, επιδιώκοντας την ελάχιστη δυνατή ζημιά στην εργασιακή διαδικασία και τη συσσώρευση, ιδιαίτερα σε κλάδους που κρίνονται ζωτικοί για το σύνολο της οικονομίας. Στόχευε, αντιθέτως, στις μη άμεσα παραγωγικές δραστηριότητες του πληθυσμού κατά τον λεγόμενο ελεύθερο χρόνο του και την καταστολή κάθε κοινωνικής και ταξικής συλλογικής κινητοποίησης.

Αυτή η εγγενής αντίφαση ανάμεσα στην ανάγκη «κοινωνικής απομόνωσης» και στην ανάγκη συγκέντρωσης για τη συνέχιση της παραγωγής, της διανομής και όλων των οικονομικών δραστηριοτήτων, καθόρισε *από την πρώτη στιγμή* την οργανωτική μορφή της (μη-φαρμακευτικής) πλευράς διαχείρισης της πανδημίας.[5] Μάλιστα, οι δραματικές προβλέψεις της καταβαράθρωσης του παγκόσμιου ΑΕΠ, του μπλοκαρίσματος των εφοδιαστικών αλυσίδων και της παρεμπόδισης του εμπορίου, που θα ήταν όλα αποτελέσματα της διακοπής της παραγωγής αξίας (δηλαδή: της παύσης εργασίας), ήταν αρκετές για να καθοδηγήσουν τόσο την αρχική «καχυποψία» και αδιαφορία που επέδειξαν οι δυτικές χώρες απέναντι στις προειδοποιήσεις για έναν νέο μεταδοτικό ιό, όσο τελικά και την υιοθέτηση αντιφατικών ημίμετρων που μείωσαν και υπονόμευσαν τη δυνητική τους αποτελεσματικότητα. Η συνέχιση λειτουργίας των εργασιακών χώρων με ανύπαρκτους ελέγχους και η (ψευδο-επιστημονικά δικαιολογημένη)[6] αδιαφορία απέναντι στη

[5] Η φαρμακευτική πλευρά αφορούσε αφενός την (αντιφατική) προσπάθεια κάλυψης των αναγκών των νοσοκομείων *χωρίς* να προβλέπονται ουσιαστικές και μακροχρόνιες δομικές επενδύσεις και αφετέρου τα τεράστια κονδύλια που διατέθηκαν για τη χρηματοδότηση ερευνών για εμβόλια.

[6] Απέναντι σε κριτικές που υποστηρίζουν πως ο δείκτης μεταδοτικότητας εντός των ΜΜΜ είναι πολύ υψηλός, η κυβέρνηση κατέθεσε στη Βουλή μια γαλλική έρευνα που έδειχνε πως στην πραγματικότητα

μεταδοτικότητα εντός των ΜΜΜ την ίδια στιγμή που η επόπτευση της ιδιωτικής μετακίνησης/εξόδου από το σπίτι βάρεσε κρεσέντο ήταν σαφή δείγματα αυτού του διπόλου.

Αυτό που προκαλεί προβληματισμό, ωστόσο, είναι το γεγονός πως αυτή η ξεκάθαρη και εύκολα αναγνώσιμη αντίφαση μοιάζει να ζόρισε την αντιληπτική ικανότητα κάποιων ριζοσπαστικών στοιχείων, οδηγώντας σε φυγόκεντρες ερμηνείες που αρνούνταν τόσο τα (ημί)μετρα της κυβέρνησης όσο και την πανδημία την ίδια. Εφόσον η κυβέρνηση *χρησιμοποιεί* την πανδημία ως δικαιολογία για να εντείνει τον αυταρχικό εναγκαλισμό της κοινωνίας, παρουσιάστηκε ως λογικό συμπέρασμα το ότι δεν υπάρχει καν πανδημία, ή πως αν υπάρχει, η επικινδυνότητά της αφορά μονάχα ένα μικρό ποσοστό «ευπαθών», μια κατηγορία που στην Ελλάδα εξακολουθεί (λανθασμένα) να έχει καθαρά ηλικιακό πρόσημο.[7] Με βάση αυτή τη λογική, δεν υπήρχε κανένας λόγος (πέρα από τον αυταρχισμό) για να τεθούν οριζόντια μέτρα. Έτσι, η υψηλή μεταδοτικότητα, επικινδυνότητα και θνητότητα ενός καινούριου ιού μετατράπηκε σε ένα απλό και διαχειρίσιμο ζήτημα που θα λυνόταν εύκολα αν απομακρύναμε τους (ήδη *δομικά* παραμελημένους) γέρους/γριές και τους (ήδη αδιάφορους για το ευρύ σύνολο) ευπαθείς από το οπτικό μας πεδίο. Κάθε άλλο μέτρο, διαλαλούσαν οι αρνητές, είχε μοναδικό στόχο την απόπειρα επέκτασης του κρατικού ελέγχου και της πειθάρχησης.

Η προσέγγιση αυτή, η οποία στην αρχή της πανδημίας θα μπορούσε να θεωρηθεί σχετικά εύλογη εφόσον έλειπαν πολλά δεδομένα και οι διάφορες προειδοποιήσεις προέρχονταν από οργανισμούς και θεσμούς που είναι αρκετά απονομιμοποιημένοι, σύντομα βρήκε και διάφορους υποστηρικτές με επιστημονικό κύρος. Ήδη από τον Μάρτιο του 2020, πριν καλά-καλά συνειδητοποιήσει ο κόσμος στην Ελλάδα τι ακριβώς συμβαίνει, άτομα σαν τον Γ. Ιωαννίδη δημοσίευαν άρθρα που προειδοποιούσαν για «υπερβολικά», «μη αποτελεσματικά» και δυνητικά «καταστροφικά» μέτρα.[8] Κεντρικό επιχείρημα ήταν το *φαινομενικά* προφανές, πως δεν υπήρχαν δηλαδή αρκετά στοιχεία για να παρθούν τόσο δραστικά μέτρα όπως τα lockdown, οι μάσκες και η κοινωνική αποστασιοποίηση. Το περίεργο σε αυτή την προσέγγιση, που την αναφέρουμε λόγω ακριβώς της επιρροής που έχει αποκτήσει έκτοτε, δεν εξαντλείται στο γεγονός πως η έλλειψη δεδομένων (που καυτηριάζει ο Ιωαννίδης) δεν τον εμποδίζει από το να προτείνει ο ίδιος *άλλα μέτρα* (ή, ακριβέστερα, τη μη-λήψη μέτρων). Αφορά και μια ελλιπή (και πολιτικά οριοθετημένη) κατανόηση του τι σημαίνει προετοιμασία και προληπτικά μέτρα απέναντι σε μια επερχόμενη *πανδημία*. Πολύ πριν εμφανιστεί ο SARS-CoV-2, μεταλλάξεις ιών που θα μπορούσαν κάλλιστα να μετατραπούν από επιδημίες σε πανδημίες λόγω έλλειψης ανοσίας έκαναν την εμφάνισή τους σχεδόν κάθε δεκαετία: το πρωτόκολλο αντιμετώπισής τους εδώ και δύο δεκαετίες

η μεταδοτικότητα είναι περιορισμένη. Αυτό που δεν πρόσεξαν οι διάφοροι επικοινωνιολόγοι ήταν πως η έρευνα αυτή αφορούσε τρένα μεγάλης ταχύτητας/μεγάλων αποστάσεων, αεροπλάνα και πλοία, όχι λεωφορεία, τρόλεϊ και μετρό.

[7] Ο λόγος διάδοσης αυτής της ιδέας έχει να κάνει, μεταξύ άλλων, με το απλό γεγονός πως στην αρχή της πανδημίας, και εφόσον υπήρχε περιορισμένος αριθμός τεστ, είχε δοθεί έμφαση στις κατηγορίες που θεωρούνταν εξ αντικειμένου πιο ευάλωτες λόγω μειωμένης ανοσοποιητικής άμυνας. Αυτό όμως που έχει γίνει πλέον σαφές είναι πως παρόλο που ο SARS-CoV-2 είναι σαφέστατα πιο επικίνδυνος για όσους ανήκουν σε κατηγορίες ευαλωτότητας, αυτές δεν εξαντλούνται μόνο σε ηλικιακά κριτήρια. Επιπλέον, παρόλο που δεν υπάρχει ακόμα σαφής εξήγηση παρά μόνο κάποιες πιθανολογικές προσεγγίσεις, το ζήτημα του long covid (ειδικά σε νεότερες ηλικίες) προβληματίζει ολοένα και περισσότερο (βλ. τη συνέντευξη του Akilo Iwasaki, What's causing long COVID?, https://www.thenakedscientists.com/articles/interviews/whats-causing-long-covid).

[8] Βλ. John Ioannidis, «A fiasco in the making? As the coronavirus pandemic takes hold, we are making decisions without reliable data», *STATNews.com*, 17 Μαρτίου 2020.

τουλάχιστον βασιζόταν στην απλή θέση πως είναι προτιμότερο να «υπερβάλλεις» στην αρχή παρά να αφήσεις έναν ιό να κυκλοφορήσει σε τέτοιο βαθμό που η αντιμετώπισή του θα είναι πλέον αδύνατη, για τον απλούστατο λόγο πως τέτοιου είδους ιοί έχουν εκθετικό ρυθμό εξάπλωσης και γίνονται ανεξέλεγκτοι σε υπερβολικά σύντομο χρονικό διάστημα.[9]

Σε δεύτερο χρόνο μπορούσε να παρατηρήσει κανείς πως προσεγγίσεις όπως αυτή του Ιωαννίδη δεν αφορούσαν απλώς μια τεχνική διαφωνία με το υπάρχον πρωτόκολλο. Η διαφωνία είχε κατά βάση να κάνει με την κεντρική αντίφαση που εντοπίζουμε, δηλαδή με την επιλογή ανάμεσα στην προώθηση της άμεσης κερδοφορίας (που πλήττεται από τα κλεισίματα) και στην προώθηση της διευρυμένης αναπαραγωγής της καπιταλιστικής κοινωνίας. Σε αυτό το πλαίσιο, και μετά από την «προειδοποίηση» πως *δεν υπάρχουν επαρκή δεδομένα* για έναν στρατηγικό προσανατολισμό, άτομα σαν τον Ιωαννίδη άρχισαν να εμφανίζουν ένα σωρό «επιμέρους» ζητήματα που καθόρισαν έκτοτε το κεντρικό πλαίσιο της άρνησης: ταύτιση του SARS-CoV-2 με μια «απλή» ή ίσως «λίγο πιο βαριά» γρίπη, αμφισβήτηση της καταγραφής της θνητότητας του κορωνοϊού, «στατιστικές» που υποβάθμιζαν την επικινδυνότητα του ιού, προώθηση της ιδέας πως πραγματικό κίνδυνο διατρέχουν μόνο ηλικιωμένοι με εξασθενημένο ανοσοποιητικό σύστημα ή και όσοι/ες έχουν προϋπάρχουσες νόσους. Υπενθυμίζουμε πως στην περίπτωση του Ιωαννίδη, όλα αυτά συμπεριλαμβάνονταν σε άρθρο που καυτηρίαζε την *έλλειψη δεδομένων*.

Στο ελληνικό σύμπαν τέτοιες προσεγγίσεις υποβοηθήθηκαν και από την εντύπωση που δημιουργήθηκε κατά την πρώτη περίοδο της πανδημίας. Τότε, η σχεδόν πανικόβλητη επιβολή αυστηρών μέτρων από την κυβέρνηση, το ξέσπασμα της πανδημίας σε μη τουριστική περίοδο με περιορισμένες τις διεθνείς μετακινήσεις, καθώς και μια γενικευμένη αίσθηση ανησυχίας του πληθυσμού που, μεταξύ άλλων, βασιζόταν στην πεποίθηση πως το ΕΣΥ είναι ήδη αποδεκατισμένο, είχε ως αποτέλεσμα οι πρώτοι μήνες της πανδημίας να περάσουν με μικρό αριθμό κρουσμάτων (σε αντίθεση με την Ιταλία, για παράδειγμα). Αυτή η πρόσκαιρη «επιτυχία» λειτούργησε έκτοτε ως μια πολύ ισχυρή «μεροληψία υπέρ της επιβεβαίωσης δεδομένων πεποιθήσεων» (confirmation bias), διογκώνοντας υπερβολικά τη λανθασμένη εντύπωση πως η επικινδυνότητα του ιού είναι όντως μειωμένη και δίνοντας ισχυρό πάτημα στη διάδοση και εμπέδωση των περισσότερων εκ των παραπάνω απόψεων.

Έως ότου φτάσουμε στο δεύτερο κύμα και στη σταδιακή συνειδητοποίηση πως τέτοιες προσεγγίσεις ήταν όχι απλώς λανθασμένες αλλά καταστροφικές, ήταν ήδη για κάποιο κόσμο αργά. Όχι μόνο για τους εκατοντάδες που νόσησαν και πέθαναν από έναν ιό που διαφημιζόταν από κάποιους ως απλή γρίπη, αλλά και για όσους/ες κλείδωσαν τις διανοητικές τους ικανότητες, όπλισαν τις ιδεολογικές τους παρωπίδες και βάλθηκαν να ερμηνεύουν τις εξελίξεις υπό το πρίσμα διαστρεβλώσεων που έχουν ήδη καταρριφθεί.[10]

---

[9] Όταν ένα ξέσπασμα της γρίπης των χοίρων στο Μεξικό το 2009 έθεσε το ζήτημα του καθολικού κλεισίματος στον νεοεκλεγέντα Ομπάμα, η επιλογή του ήταν να μην ακολουθήσει το πρωτόκολλο. Το γεγονός πως το εν λόγω ξέσπασμα δεν μετατράπηκε σε πανδημία «επιβεβαίωσε», εκ των υστέρων, αυτή του την επιλογή και εμπέδωσε την αντίληψη (που κουβαλάει και ο Ιωαννίδης) πως η παράκαμψη τέτοιων μέτρων είναι η σωστή αντιμετώπιση.

[10] Παρά τη συστηματική καταγραφή των πολλαπλών λαθών, παρερμηνειών ή ακόμα και της παραποίησης δεδομένων από τον Ιωαννίδη, και το κράξιμο που δέχθηκε από συναδέλφους του, ο ίδιος δεν έχει παραδεχτεί ούτε ένα λάθος. Κρυμμένος πίσω από την τυπική και εντέχνως διφορούμενη ακαδημαϊκή γλώσσα, απορρίπτει κάθε κριτική ως «παρανόηση των λεγομένων του». Βέβαια, αυτό δεν τον εμπόδισε από το να προσεγγίσει τον Λευκό Οίκο με μια ομάδα συμβούλων τον Απρίλιο του 2020 και να προσπαθήσει να πείσει τον Τραμπ να μη λάβει μέτρα lockdown, μια συμβουλή που ακολούθησε δεόντως (και με την αναμενόμενη επακόλουθη τραγωδία) ο πρόεδρος των ΗΠΑ, επηρεάζοντας και άλλους ηγέτες όπως ο Μπολσονάρο και ο Τζόνσον. Τον τελευταίο καιρό, ο Ιωαννίδης αρθρογραφεί

Και ολότητα

Παρόλο που πολιτικοί όπως ο Τραμπ, ο Μπολσονάρο και ο Τζόνσον επηρεάστηκαν από τέτοιες προσεγγίσεις και προσπάθησαν, σε επίπεδο πλέον κρατικής διαχείρισης, να υποβαθμίσουν την ανάγκη αντιμετώπισης του ιού, η πραγματικότητα της διασποράς, της επικινδυνότητας και των αυξανόμενων νεκρών έκανε μια μακροχρόνια υιοθέτηση αυτών των πολιτικών αδύνατη. Κατά κάποιο τρόπο, η απόπειρα να δοθεί προτεραιότητα στη μια πλευρά της αντίφασης της καπιταλιστικής σχέσης (δηλ. στην πλευρά της άμεσης κερδοφορίας *με κάθε κόστος*) έδειξε τα όριά της και η ανάγκη να προστατευθεί ένα ευρύτερο πλαίσιο αναπαραγωγής έγινε επιτακτική.

Χωρίς βέβαια να προσεγγίζουν τις μορφές διαχείρισης που είδαμε, για παράδειγμα, στην Κίνα, οι περισσότερες δυτικές χώρες αναγκάστηκαν (σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό) να ενταχθούν στο κύμα lockdown, επιβολής μέτρων αποστασιοποίησης και παγώματος ενός σημαντικού κομματιού της οικονομικής δραστηριότητας, συμπεριλαμβανομένου του μπλοκαρίσματος των διεθνών εφοδιαστικών αλυσίδων. Αυτό δεν σηματοδοτούσε, όπως πασχίζουν να μας πείσουν οι διάφοροι αρνητές, τη σταδιακή υπονόμευση «αιρετικών φωνών» ή τη σίγαση εναλλακτικών προτάσεων, αλλά το απλό γεγονός πως έγινε ολοένα και πιο κατανοητό, τόσο στους επιστημονικούς κύκλους όσο και σε σημαντικό κομμάτι της οικονομικής και πολιτικής εξουσίας, πως ο SARS-CoV-2 *δεν είναι μια απλή γρίπη*. Σε αντίθεση με τις διάφορες καρικατούρες που πλασάρουν οι αρνητές, οι δυναμικές που σπρώχνουν μπροστά το συνολικό κεφάλαιο ως τρόπο παραγωγής και κατανάλωσης δεν είναι πλήρως υποβιβασμένες ούτε σε πρόσκαιρα πολιτικά παιχνίδια ούτε και σε επιμέρους συμφέροντα επιχειρήσεων, ασχέτως εάν αυτές καταλαμβάνουν μεγάλο κομμάτι της παραγωγής ή διανομής αξίας σήμερα.

Απέναντι σε αυτή την εξέλιξη, οι διάφορες θεωρίες που αγωνιούσαν να μας πείσουν πως πρόκειται περί γρίπης που αποτελεί κίνδυνο μονάχα για τους ηλικιωμένους, βρέθηκαν σε ένα αδιέξοδο, αντιμέτωπες με το αδιαμφισβήτητο γεγονός πως οι διαχειριστές της παγκόσμιας οικονομίας επέλεξαν να μπλοκάρουν την οικονομική δραστηριότητα για μήνες· να διαταράξουν τους μηχανισμούς παραγωγής, διανομής και κερδοφορίας· να αποδεχθούν τη (μέχρι πρόσφατα *αδιανόητη*) διόγκωση του δημόσιου χρέους, όχι μόνο για να στηρίξουν όσες είχαν βρεθεί εκτός μισθωτής σχέσης αλλά και λόγω της φρενήρους χρηματοδότησης για την εύρεση εμβολίων· και όλα αυτά σε μια ιστορική περίοδο που ακόμα και οι πιο δυναμικές οικονομίες (ΗΠΑ, Γερμανία κ.ο.κ.) αγκομαχούσαν για να ξεφύγουν από την παρατεταμένη οικονομική **στασιμότητα** και τους υπερβολικά χαμηλούς αριθμούς ανάπτυξης. Η προσέγγιση που υπονοεί πως δεν υπήρχε κανένας λόγος για όλα αυτά αφού ο SARS-CoV-2 θα μπορούσε να αντιμετωπιστεί μέσω της απομόνωσης των ευπαθών ομάδων ήταν (και παραμένει) εμφανώς για γέλια.

Αντί ωστόσο ο πανικός των διαχειριστών του καπιταλισμού να τροφοδοτήσει μια υπόνοια για την πραγματική σοβαρότητα της κατάστασης, ένα σωρό συμπληρωματικές

και ενάντια στον εμβολιασμό των νέων με το επιχείρημα πως οι εμβολιασμένοι δεν προσέχουν όσο πρέπει και έτσι μεταδίδουν περισσότερο (βλ. John Ioannidis, «COVID-19 Vaccination in Children and University Students», *European Journal of Clinical Investigation,* https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/eci.13678). Περιέργως, το γεγονός πως οι μη εμβολιασμένοι μεταδίδουν ακόμα περισσότερο δεν μοιάζει να τον απασχολεί. Η αμφισημία πολλών ευρημάτων του Ιωαννίδη και ο τρόπος που της έκαναν χρήση διάφοροι αρνητές του HIV/AIDS ή και της κλιματικής καταστροφής είχε ήδη επισημανθεί από το 2007. Βλ. https://respectfulinsolence.com/2007/09/24/the-cranks-pile-on-john-ioannidis-work-o/

θεωρίες άρχισαν να παράγονται: από τις ακροδεξιές/αντισημιτικές συνομωσίες περί 5G, Μπιλ Γκέιτς και δεν συμμαζεύεται, ως τις αριστερόστροφες ή και αναρχο-αυτόνομες αφηγήσεις περί Big Pharma, Big Tech, νέων ολοκληρωτισμών, απαρτχάιντ και κάποιας αφηρημένης πειθάρχησης.[11] Παρά τις διαφορές τους, σε περιεχόμενο και έμφαση, όλες έχουν μια κοινή αφετηρία: την εμμονή πως ο ιός *δεν αποτελεί κίνδυνο* αλλά πρόφαση. Η αδυναμία κατανόησης της λειτουργίας του κράτους στη σύγχρονη καπιταλιστική πραγματικότητα είναι εμφανής.

Το περιεχόμενο της καπιταλιστικής πολιτικής που ασκούν τα κράτη και οι υπερεθνικοί πολιτικοί οργανισμοί του κεφαλαίου είναι η διαχείριση και η προσαρμογή της ζωής του πληθυσμού στις απαιτήσεις της συσσώρευσης του κεφαλαίου. Υπ' αυτή την έννοια, πολιτική διαχείριση σημαίνει *τόσο* μέτρα προστασίας της εργασιακής δύναμης –του πιο πολύτιμου εμπορεύματος για το κεφάλαιο, καθώς είναι το μόνο που παράγει αξία– όσο και μέτρα ελέγχου, πειθάρχησης και περιορισμού της ελευθερίας κίνησης αυτού του εμπορεύματος. Το κράτος, συνεπώς, είναι μια *διαμεσολάβηση* που μεριμνά τόσο για τη διευκόλυνση της καπιταλιστικής συσσώρευσης του κεφαλαίου, όσο και για τη σταθεροποίηση και διαιώνιση των *όρων* υπό των οποίων επιτυγχάνεται αυτή. Ένας βασικός όρος, προφανώς, είναι η εξασφάλιση της παραγωγικότητας της εργατικής τάξης, μια προϋπόθεση που *δεν* ευνοείται όταν τους κλειδώνεις σπίτι, όσο «πειθαρχημένοι» και αν είναι.[12]

Στην παρούσα ιστορική συνθήκη, ο κάθε κρατικός μηχανισμός τέμνεται ανάμεσα στην υπεράσπιση και προώθηση του «free-for-all» πλαισίου της «ελεύθερης αγοράς» και την ανάγκη υπεράσπισης της ολότητας της καπιταλιστικής σχέσης, ακόμα και απέναντι σε *επιμέρους* καπιταλιστικά συμφέροντα. Παρόλο που ευρύτερος στόχος του κρατικού μηχανισμού είναι η γενικευμένη συσσώρευση, δεν είναι λίγες ιστορικά οι φορές που η αστική τάξη εμφανίστηκε διατεθειμένη να «λοξοδρομήσει» από την ολότητα αυτή για να υπερασπιστεί κοντόφθαλμα τα άμεσα και βραχυχρόνια συμφέροντά της.[13]

---

[11] Προφανώς και η πειθάρχηση του προλεταριάτου αποτελεί κεντρική συνιστώσα της καπιταλιστικής σχέσης. Στον βαθμό, όμως, που δεν θεωρείται πλεονάζον και εκτός μισθωτής σχέσης, όπως οι μετανάστες/πρόσφυγες, των οποίων η αντιμετώπιση γίνεται με όρους κτηνώδους απαξίωσης και θανατοπολιτικής, η πειθάρχηση των προλετάριων δεν υπάρχει *για να υπάρχει*. Γίνεται εντός των πλαισίων της αναπαραγωγής της εργατικής τάξης ως τέτοιας και τείνει να χάνει το νόημά της όταν οι προλετάριοι αρρωσταίνουν και πεθαίνουν μαζικά. Ζαβλακωμένοι όπως είναι όμως αρκετοί από διάφορα κακοχωνεμένα διαβάσματα του Φουκώ, έχουν σχηματίσει την εντύπωση πως η ανάγκη πειθάρχησης έχει αυτονομηθεί και δεν αφορά την *παραγωγή αξίας* αλλά έναν αυτοσκοπό χωρίς αντικείμενο ή συγκεκριμένο ρόλο. Να το πούμε και αλλιώς, ένα άρρωστο προλεταριάτο που στέκεται μπροστά σε κλειστούς εργασιακούς χώρους δεν είναι μοντέλο καπιταλιστικής οικονομίας, όσο πειθαρχημένο και αν είναι. Και να προσθέσουμε επίσης πως η άποψη ότι μια ενεργοποίηση τόσο δραστικών μέσων όπως η υποβάθμιση της κερδοφορίας για ένα τόσο μεγάλο χρονικό διάστημα με στόχο την *πειθάρχηση* θα έπρεπε, αν μη τι άλλο, να συνοδεύεται από ξεκάθαρα παραδείγματα ενός παγκοσμίως *απείθαρχου* προλεταριάτου. Περιέργως, κανένας από τους πολέμιους της πειθάρχησης δεν έχει ασχοληθεί με το να δείξει κάτι τέτοιο.

[12] Εξού και στις περισσότερες χώρες, οι εργασιακοί χώροι παρέμειναν είτε τυπικά είτε άτυπα *εκτός* περιορισμών, με αποτέλεσμα τη μεγαλύτερη διάδοση κρουσμάτων, όπως π.χ. στην κρεατοβιομηχανία της Γερμανίας.

[13] Δεν αποτελεί κάποιο ιστορικό παράδοξο το γεγονός πως συχνά, προσπαθώντας να διατηρήσουν την κυριαρχία τους, οι αστοί τάσσονται υπέρ μιας πολιτικής φράξιας (όπως οι Ναζί της Γερμανίας του 1933, για παράδειγμα) η οποία εν τέλει δεν αποτελεί μόνο πραγματική απειλή για την πολιτική τους εξουσία αλλά ακόμα και για τον πλούτο ή και τη φυσική τους επιβίωση. Σημαντική σημείωση όμως

Οι δύο πόλοι ανάμεσα στην προώθηση της «ελεύθερης αγοράς» και της άμεσης κερδοφορίας και της ευρύτερης υπεράσπισης της καπιταλιστικής σχέσης δεν είναι –ούτε και ήταν ποτέ– ταυτόσημοι. Το προς τα πού γέρνει η «ισορροπία» μεταξύ των πόλων αντανακλά, μεταξύ άλλων, και το επίπεδο και την ένταση των κοινωνικών αγώνων. Αλλά δεν τίθεται ποτέ ζήτημα απόλυτης εγκατάλειψης της δυνατότητας ευρύτερης αναπαραγωγής της καπιταλιστικής σχέσης με στόχο την ικανοποίηση μιας μερίδας του ιδιωτικού κεφαλαίου ή, ακόμα χειρότερα, του αφηρημένου στόχου της «πειθάρχησης».

Ταυτόχρονα, η αντίστροφη προσέγγιση που επιχειρεί η αριστερά όσον αφορά το κράτος είναι εξίσου λανθασμένη. Το κράτος δεν είναι ένας ουδέτερος μηχανισμός που μπορεί, υπό τις κατάλληλες συνθήκες ή με διαφορετική κυβέρνηση, να τεθεί στις «υπηρεσίες του λαού». Η ριζοσπαστική κριτική ούτε εκθειάζει τον κρατικό πόλο που αγωνιά για την ολότητα της καπιταλιστικής σχέσης ούτε και παραμυθιάζεται πως η ενδυνάμωσή του αποτελεί κάποια νίκη του εργατικού κινήματος. Ο «λαός», αυτή η συμπυκνωμένη και συνάμα ασαφής έννοια, κλείνει το μάτι στο έθνος και στο κράτος, όχι στο προλεταριάτο. Όταν το κράτος βάζει φραγμούς στο ιδιωτικό κεφάλαιο, δεν το κάνει για να υπερασπιστεί το προλεταριάτο από την άγρια εκμετάλλευση. Το κάνει γιατί ο ρόλος του εμπεριέχει εξίσου τη στρατηγική μιας μακροχρόνιας επιβίωσης της καπιταλιστικής σχέσης, η οποία πολύ συχνά έρχεται αντιμέτωπη με τα βραχυχρόνια σχέδια του ιδιωτικού κεφαλαίου. Το κράτος αμφιταλαντεύεται μονάχα στον βαθμό που η έλλειψη κοινωνικών πιέσεων ή και η αδυναμία επίλυσης ανταγωνισμών και εξεύρεσης συνολικών λύσεων δυσκολεύουν τη σχετική ισορροπία μεταξύ ιδιωτικού κεφαλαίου και ευρύτερης αναπαραγωγής. Δεν καταργεί αυτή τη σχέση.

Όπως και να έχει όμως, ούτε οι νόμοι που διέπουν τη λειτουργία του ιδιωτικού κεφαλαίου (η αέναη αύξηση της κερδοφορίας με κάθε κόστος) ούτε και η δύσκολη ισορροπία που καλείται να διατηρήσει η κρατική διαμεσολάβηση είναι προετοιμασμένα ή και κατάλληλα για την αντιμετώπιση μιας σοβαρής κρίσης.[14] Ιδιωτικά κεφάλαια που δεν θα καταφέρουν να αποκτήσουν πλεονεκτήματα (συχνά με τη βοήθεια του κράτους) θα θυσιαστούν στον βωμό της ανταγωνιστικότητας, ενώ δεν είναι λίγες οι φορές που κρατικοί μηχανισμοί που απέτυχαν στη διατήρηση της απαραίτητης ισορροπίας μετατράπηκαν με ταχύτατους ρυθμούς σε failed states.

Το κοινωνικό υπόβαθρο της πανδημίας

Η εμφάνιση της πανδημίας του ιού SARS-CoV-2 δεν ήταν κάποιο εξωγενές σοκ σε μια κατά τα άλλα σταθερή κανονικότητα. Από τη μια πλευρά, ήταν το αναμενόμενο αποτέλεσμα της καπιταλιστικής οικονομίας και των ποικίλων τρόπων μέσω των οποίων «η καπιταλιστική παραγωγή σχετίζεται με τον μη ανθρώπινο κόσμο σε ένα πιο θεμελιώδες επίπεδο [...] ο "φυσικός κόσμος", συμπεριλαμβανομένων των μικροβιολογικών υποστρωμάτων του, δεν μπορεί να γίνει κατανοητός χωρίς αναφορά στον τρόπο με τον οποίο η κοινωνία οργανώνει

εδώ αποτελεί το γεγονός πως η συγκεκριμένη επιλογή είχε σαν υπόβαθρο την απειλή ενός δυναμικού προλεταριακού κομμουνιστικού κινήματος.

[14] Πριν την εμφάνιση της πανδημίας, το Global Health Security Index είχε δημοσιεύσει μια έρευνα στην οποία αξιολογούσε τον βαθμό προετοιμασίας διαφόρων χωρών απέναντι στο ενδεχόμενο κάποιας μαζικής κρίσης στον τομέα της υγείας. Οι δύο χώρες που είχαν παρουσιαστεί στην εν λόγω έρευνα ως οι πιο προετοιμασμένες και δομικά κατάλληλες για την αντιμετώπιση ενός τέτοιου συμβάντος ήταν οι ΗΠΑ και η Μεγάλη Βρετανία, ενώ το Βιετνάμ και η Νέα Ζηλανδία είχαν τοποθετηθεί στις θέσεις 50 και 35 αντίστοιχα.

την παραγωγή».[15] Από την άλλη, η πανδημία ήρθε και προσγειώθηκε πάνω σε μια ιστορική περίοδο που ήδη αγκομαχούσε να ξεπεράσει την παρατεταμένη οικονομική κρίση, τα σημάδια της οποίας είναι ακόμα πιο εμφανή στην ελληνική πραγματικότητα.

Η ιδεολογική στήριξη της άγριας υποτίμησης και λιτότητας, την οποία δεν κατάφερε να αποκρούσει καμία προλεταριακή εξέγερση, είχε αν μη τι άλλο εμφανιστεί ως αναγκαίο βήμα «σταθεροποίησης» εις το όνομα του «γενικού συμφέροντος (της χώρας)». Αντί, ωστόσο, αυτή η ταξικής προέλευσης μονομέρεια να οδηγήσει στην ενδυνάμωση ενός ανταγωνιστικού πόλου *πραγματικών προλεταριακών συμφερόντων* κόντρα σε κράτος και κεφάλαιο, ευνόησε τελικά την περαιτέρω εμπέδωση μιας μικροαστικής *υποχώρησης* σε προϋπάρχουσες μορφές κοινωνικής συσχέτισης και κοινωνικοποίησης (οικογένεια, παρέα, καφενείο) και, ακόμα χειρότερα, σε μια επιθετική ανάδειξη του διαχωρισμένου ατόμου ως *υποκειμένου*.

Σε αυτό το πλαίσιο, η έννοια του *συλλογικού* (σαν κοινωνική πραγματικότητα αλλά και σαν απαραίτητος όρος για αντίσταση στην καπιταλιστική μηχανή) υποβαθμίστηκε σημαντικά. Η αδυναμία *διατήρησης* μιας κοινότητας αγώνα ενάντια στα μέτρα λιτότητας μετά την ουσιαστική ήττα των άμεσων κινητοποιήσεων ενάντια στα μνημόνια τον χειμώνα του 2012 έπαιξε καθοριστικό ρόλο σε αυτό. Και είναι σαφές πως όταν συσσωρεύονται απανωτές κρίσεις και ήττες, η σκέψη πως μπορούν να αντιμετωπιστούν συλλογικά ατονεί. Το επιπλέον γεγονός πως ήδη πριν την κρίση το συλλογικό διακύβευμα είχε την τάση να μεταφράζεται *είτε* με όρους υποστήριξης πολιτικών κομμάτων/οργανώσεων (για την εξωκοινοβουλευτική και την κοινοβουλευτική αριστερά) *είτε* υπό την ασαφή και χρονικά περιορισμένη έννοια των «εξεγερμένων» (για τον αναρχικό χώρο), σήμαινε πως η υποχώρηση των κοινωνικών κινημάτων λειτούργησε ενδυναμωτικά για αυτές τις διαχωρισμένες προσεγγίσεις. Και αν η υποχώρηση αυτή λειτούργησε, για την αριστερά, ως αφορμή για περαιτέρω διασπάσεις και ιδιωτεύσεις (μια διαδικασία που έφτασε στο απόγειό της με την εκλογή του ΣΥΡΙΖΑ το 2015), ένα σημαντικό κομμάτι του αναρχικού χώρου την ερμήνευσε όχι απλώς ως επιβεβαίωση της αντικοινωνικής του αισθητικής,[16] αλλά και σαν επισφράγισμα της αντίληψης ότι δεν υπάρχει συλλογικό διακύβευμα αλλά μονάχα εξεγερμένες ατομικότητες που κινούνται σε μικρά οργανωτικά σχήματα ή, πιο συχνά, σε άτυπα δίκτυα παρεών και κολλητών.[17]

Μετά από μια μεγάλη κρίση και μια σημαντική ήττα συλλογικών διεκδικήσεων, ένα αποτράβηγμα προς τα πίσω, προς μικρότερα σχήματα και προς μια σχετική ιδιώτευση είναι, καλώς ή κακώς, αναπόφευκτο. Αλλά οι αρνητικές επιπτώσεις μιας τέτοιας απόσυρσης μπορούν να μετριαστούν εάν, πρώτον, τα άμεσα υποκείμενα αναγνωρίσουν τα αίτιά της και εάν, δεύτερον, πολεμήσουν την τάση να εμπεδωθεί αυτή η περιθωριοποίηση ως μοναδική (αν όχι *προνομιακή*) θέση ενατένισης του κοινωνικού. Το αν υπήρξαν τελικά τέτοιες διεργασίες, είναι σχετικά δύσκολο να απαντηθεί. Ο ερχομός όμως της πανδημίας κατάφερε όχι απλώς να φέρει τέτοιες προσεγγίσεις στην επιφάνεια αλλά να τις κάνει και σχεδόν κυρίαρχες σε ένα συγκεκριμένο κομμάτι του ανταγωνιστικού χώρου. Η διάθεση και επιθυμία για συλλογική

---

[15] Chuang, *Κοινωνική μόλυνση*, σελ. 8, διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: https://yfanet.espivblogs.net/files/2020/03/CORONAVIRUS-mobile.pdf

[16] Να θυμίσουμε ίσως τις ομάδες και τα άτομα που αρνούνταν συνειδητά να κατέβουν στο Σύνταγμα το 2011, με τη δικαιολογία πως πρόκειται για απολιτίκ μικροαστούς, μικρο-αφεντικά ή και φασίστες; Η μνήμη κάποιων μπορεί να είναι κοντή αλλά δεν ήταν μόνο οι αυτόνομοι που δήλωναν πως «δεν θα πατήσουν το πόδι τους στο Σύνταγμα».

[17] Η εκκένωση πολλών καταλήψεων όπως η Villa Amalias, η Σκαραμαγκά και η Βίλα Ζωγράφου λόγω της πολιτικής καταστολής όλων των κυβερνήσεων (μαζί και των ΣΥΡΙΖΑ/ΑΝΕΛ) σήμανε επίσης πως ένα σημαντικό κομμάτι πολιτικής κοινωνικοποίησης και συνύπαρξης έπαψε να υπάρχει.

δράση και παρουσία στα κοινωνικά τεκταινόμενα έδωσε σιγά σιγά τη θέση της είτε στην απογυμνωμένη εμπέδωση και υπεράσπιση της (ατομικής) αυτονομίας και αυτοδιάθεσης είτε στον διαχωρισμένο ακτιβισμό της πολιτικής σέχτας.

Σε αυτό το πλαίσιο, το πιο εμφανές και ιδιαίτερο αποτέλεσμα είναι ότι το κοινωνικό κατέληξε να θεωρείται *εξωγενής* παρέμβαση, και δη με τα χαρακτηριστικά κρατικής επιβολής ή και αυταρχισμού. Όπως έχουν δείξει με τον λόγο τους, στην αντίληψη αυτού του κομματιού του «χώρου» δεν υπάρχει «δημόσια υγεία» παρά μόνο απόπειρα βιοπολιτικής πειθάρχησης, η πανδημία δεν αφορά το κοινωνικό σύνολο παρά μόνο μια μικρή κατηγορία ηλικιωμένων και «ευπαθών» κ.ο.κ. Με αυτό τον τρόπο, και σε καταφανή αντίφαση με τις απόπειρές τους να παρουσιάσουν εκείνους/ες που παίρνουν στα σοβαρά την πανδημία ως «υποστηρικτές του κράτους» και «τσιράκια του Κούλη», οι αρνητές δημιούργησαν και σιγοντάρισαν τις ιδανικές συνθήκες ώστε το κράτος να παρουσιαστεί ως υπεύθυνος και ορθολογικός εκφραστής του «γενικού συμφέροντος» απέναντι στον ανορθολογικό ατομικισμό. Και αυτό το κατάφεραν σε μια περίοδο εγκληματικών αποτυχιών του κρατικού μηχανισμού, των πολιτικών διαχείρισης της πανδημίας και της αυξανόμενης δυσαρέσκειας και θυμού.

Ένα τσούρμο ατομικότητες

Πίσω από τη χρήση όρων όπως «αυτοδιάθεση του σώματος»[18] και την υπεράσπιση του «ατομικού δικαιώματος» (μια επιλογή που στο σημερινό τοπίο θα έπρεπε να τοποθετείται στη σωστή της διάσταση, δηλαδή στο δικαίωμα να μη λαμβάνεις τα αναγκαία μέτρα για τον περιορισμό της *μεταδοτικότητας*), εμείς βλέπουμε την τραγική φιγούρα ενός αποδυναμωμένου ατόμου, έρμαιου των αντικειμενικών μεταβολών και ανίκανου να ορθώσει έστω και μια φαντασίωση συλλογικής ύπαρξης.[19] Στον βαθμό που το περιεχόμενο μιας τέτοιας «επιλογής» δεν υπονοεί καμία *δέσμευση* ή αναγνώριση των *συνεπειών* της προς το κοινωνικό σύνολο, η ίδια η έννοια της επιλογής αυτοκαταργείται. Ταυτοχρόνως, η επίκληση της «ατομικής ελευθερίας» απέναντι σε ένα συλλογικό πρόβλημα καταλήγει να απορροφά ενέργεια που θα μπορούσε, και θα έπρεπε, να διοχετευθεί σε μια συλλογική *επίθεση* ενάντια σε έναν κοινό κίνδυνο. Αυτή η **εγκατάλειψη της σκοπιάς της κοινωνικής χειραφέτησης, που απαιτεί την κατάργηση της ταξικής κοινωνίας και της καπιταλιστικής ιδιοκτησίας,** οριοθετείται από τη στροφή στα δικαιώματα, το βίωμα, και την **αυτοδιάθεση ενός ήδη διαχωρισμένου ατόμου και σώματος** που νοείται μόνο ως απαραβίαστη ατομική ιδιοκτησία.

Συνεπώς, όσοι/ες μιλούν για περιορισμούς κεκτημένων ελευθεριών από τα lockdown που επιβλήθηκαν όταν ξέσπασε η πανδημία, μπορεί να περιγράφουν μια πραγματικότητα αλλά ταυτόχρονα αποπροσανατολίζουν από το γεγονός πως η **ελευθερία του ατόμου** στην καπιταλιστική κοινωνία ήταν ούτως ή άλλως τυπική και *ήδη* περιορισμένη, χωρίς κανένας από αυτούς τους περιορισμούς (ή και υποχρεωτικότητες) να βρίσκονται στο στόχαστρο της πλειοψηφίας όσων σήμερα αντιδρούν στα μέτρα ή στα εμβόλια.[20] Είναι τελείως ξεκάθαρο

[18] Μια έννοια που αποκτά την ουσιαστική της βαρύτητα όχι ως οντολογία του απομονωμένου ατόμου αλλά ως διαλεκτικός πόλος *συσχετισμού* με το συλλογικό.

[19] Η απόπειρα παρουσίασης του ακροδεξιού/θρησκευτικού όχλου ως παρασιτικού στελέχους μιας κατά τα άλλα «υγιούς» κοινωνικής αντίδρασης είναι ενδεικτική αυτής της ιδεοληψίας.

[20] Εδώ έχουμε ξανά μια ξεκάθαρη αποτύπωση του υπόβαθρου χωρίς το οποίο οι αντιδράσεις των αρνητών θα ήταν απλώς γραφικές: η εναντίωση στα *συγκεκριμένα* μέτρα και στα *συγκεκριμένα* εμβόλια (και όχι στους ευρύτερους περιορισμούς ή υποχρεωτικότητες που παράγει η καπιταλιστική κοινωνία) δείχνει πως στη βάση της, η αντίδραση εμφορείται από μια άρνηση αποδοχής της ύπαρξης της

πως οι άνθρωποι δεν επιλέγουν ελεύθερα και συνειδητά κάθε πρωί και μετά από ώριμη σκέψη να πάνε στη δουλειά, ούτε έχουν πρόσβαση στον τρόπο οργάνωσης αυτής της διαδικασίας. Είναι εξαναγκασμένοι να το κάνουν για να επιβιώσουν και οι αγώνες τους καθορίζουν το πεδίο εντός του οποίου αυτός ο εξαναγκασμός θα είναι περισσότερο ή λιγότερο άμεσος και βίαιος.

Μπορούμε να το εκφράσουμε και αλλιώς: πριν από την εμφάνιση της πανδημίας του ιού SARS-CoV-2, μονάχα μια μειοψηφία ταγμένων αντιεμβολιαστών με εξαιρετικά προβληματικές απόψεις *σε όλα τα επίπεδα* θα θεωρούσε **αυταρχική** την επιβεβλημένη (στις περισσότερες χώρες) υποχρέωση να λαμβάνει το υγειονομικό προσωπικό όλα τα δυνατά μέτρα για τη μείωση της πιθανότητας να είναι φορείς μιας μεταδοτικής ασθένειας.[21] Εάν αφήσει κανείς τον SARS-CoV-2 εκτός πλάνου, είναι προφανές πως μόνο κάποιος συγκλονιστικά ηλίθιος μπορεί να πιστεύει πως η λήψη μέτρων προστασίας απέναντι σε μολυσματικές (και μη) ασθένειες ανήκουν σε ένα πεδίο *προσωπικής επιλογής* του εκάστοτε υγειονομικού, ειδικά δε όταν έχει φανεί πως στο σύγχρονο περιβάλλον τέτοιες «επιλογές» (ακόμα και για υγειονομικούς) τείνουν να διαμορφώνονται (μεταξύ άλλων) και από τον βόθρο των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, να διογκώνονται από αντιδραστικές ιδεολογίες και να πλαισιώνονται υπό το πρίσμα μιας αποθέωσης της αποστειρωμένης ατομικότητας.

Στο υπόβαθρο της φαντασιακής θέσμισης αυτής της αυτονομίας του «εγώ» και της προσέγγισης του σώματος μέσω δικαιωματικής ορολογίας αναγνωρίζουμε «τη γραμμή μιας αστικής επανάστασης που ολοκληρώνεται [και] τελειοποιείται αέναα καλώντας τη δημοκρατία να σταματήσει να είναι τυπική. Η ριζοσπαστική κριτική δεν απορρίπτει αυτές τις προσπάθειες: επισημαίνει απλώς τα όριά τους. Όταν είναι αδύνατο να αντιμετωπιστούν οι αιτίες της καταπίεσης, είναι αναπόφευκτο για τους καταπιεσμένους να αγωνίζονται ενάντια στις επιπτώσεις της. Σε αυτή την περίπτωση, η διεκδίκηση της ιδιοκτησίας του σώματός [...] βιώνεται ως προστασία ενάντια στην ιδιοποίησή του από τον πατέρα, τον σύζυγο, τον γιατρό, τον ιερέα, τον πολιτικό, τον δάσκαλο ή οποιαδήποτε μορφή παίρνει η ανδρική, καπιταλιστική, θρησκευτική, κρατική κυριαρχία [...] Δυστυχώς αυτή η προστασία αποδεικνύεται μια ψευδαίσθηση. Η ατομική ιδιοκτησία δεν αποτελεί προστασία ενάντια στην αποστέρηση. [...] Η επανοικειοποίηση του εαυτού μπορεί να είναι μόνο συλλογική. Η

πανδημίας και της επικινδυνότητας του συγκεκριμένου ιού. Δεν αποτελεί ένα πεδίο σύγκρουσης με την κρατική μορφή ή τις καπιταλιστικές σχέσεις εν γένει αλλά μια μορφή προστασίας της *κανονικότητας* των καπιταλιστικών σχέσεων και του κράτους απέναντι σε μια *παραφωνία* (δηλ. την παγκόσμια πανδημία). Η πανδημία, με άλλα λόγια, σηματοδοτεί για τους αρνητές έναν εφιάλτη (παραφωνία) που δεν επιτρέπει στην κοινωνία να κοιμηθεί (κανονικότητα). Αν η στάση αυτή είναι ξεκάθαρη και διάφανη στις ακροδεξιές ή και επιχειρηματικές αντιδράσεις στα μέτρα, στην Ελλάδα την έχει υιοθετήσει και η αριστερά/αναρχία της άρνησης.

[21] Στην Ελλάδα, όπως και σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση –και ανεξάρτητα από την πανδημία– οι εργαζόμενοι σε νοσοκομεία και άλλους χώρους παροχής υπηρεσιών υγείας υποχρεούνται να έχουν εμβολιαστεί (ή να έχουν αποκτήσει ανοσία μέσω φυσικής νόσησης) με τα παρακάτω εμβόλια: ιλαράς-παρωτίτιδας-ερυθράς, ηπατίτιδας Α, ηπατίτιδας Β, ανεμευλογιάς (αφορά προσωπικό που νοσηλεύει ασθενείς υψηλού κινδύνου), τετραδύναμου συζευγμένου μηνιγγιτιδοκόκκου (αφορά μικροβιολόγους), τετάνου-διφθερίτιδας-κοκκύτη τύπου ενηλίκου (Tdap) και εποχικής γρίπης (ετησίως). Αυτή η υποχρέωση προβλέπεται από τις *Οδηγίες Δεσμευτικού Χαρακτήρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης* για την προστασία των εργαζομένων από την έκθεση σε βιολογικούς παράγοντες κατά τη διάρκεια της εργασίας τους και για την ασφάλεια των ασθενών. Είναι λοιπόν σαφές πως η βάση των *σημερινών* αντιδράσεων εκκινεί από την άρνηση αποδοχής της συγκεκριμένης πανδημίας και των μέτρων εναντίον της και όχι μια ευρύτερη εξέγερση απέναντι στην υποχρεωτικότητα καθεαυτή.

μετατροπή ενός ιστορικού ορίου σε πρόγραμμα είναι το αντίθετο της επαναστατικής προοπτικής».[22]

Πρόκειται μάλιστα για μια «διεκδίκηση που γεννιέται μπροστά σε έναν φραγμένο ορίζοντα, μέσα στον οποίο, προκειμένου να ελέγξει κανείς κάτι (στην προκειμένη περίπτωση, το σώμα του), δεν μπορεί να φανταστεί κανένα άλλο μέσο από την ιδιωτική ιδιοποίηση. [...] Φυσικά, οι περισσότεροι από αυτούς που υποστηρίζουν το σύνθημα "Το σώμα μου είναι δικό μου" δεν υποστηρίζουν την ατομική ιδιοκτησία. Αυτό που εννοούν με αυτό το σύνθημα είναι το εξής: Εγώ θα αποφασίσω πως θα διαθέσω το σώμα μου [...] και όχι ένας πολιτικός, ένας γιατρός, ένας ψυχολόγος, ένας ιερέας, μια οικογένεια ή ένας σύζυγος. Υπάρχει εδώ ένα αίτημα για ελευθερία. [...] Η διεκδίκηση "Το σώμα μου είναι δικό μου" είναι πράγματι μια διεκδίκηση ελευθερίας, αλλά **μια ελευθερία για ένα ον που διαχωρίζεται από τα άλλα** [...] – διευρύνει το πρόβλημα χωρίς να το λύνει».[23]

Μεταφράζοντας αυτές τις παρατηρήσεις στο πλαίσιο μιας πανδημικής κρίσης μπορούμε να δούμε, και από μια νέα σκοπιά, γιατί το αίτημα άρνησης των εμβολιασμών υπό τους όρους της «αυτοδιάθεσης του σώματος» βασίζεται σε ένα σαθρό οικοδόμημα: δεν νοείται, με άλλα λόγια, μια ριζοσπαστική υπεράσπιση του ατομικού δικαιώματος όταν αυτό δεν αναγνωρίζεται ως όριο, πόσο μάλλον όταν αυτή λειτουργεί *εις βάρος* του συλλογικού. Μια τέτοια αντίληψη μπορεί να ευδοκιμήσει μονάχα όταν συντρέχουν δύο παράγοντες: *είτε* ένας άκρατος ατομικισμός που προκύπτει από την επικράτηση μιας (ακραίας στην πραγματικότητα) υιοθέτησης του φιλελεύθερου φαντασιακού· *είτε* μέσω μιας αδυναμίας κατανόησης ή και συνειδητής άρνησης του *κοινωνικού* χαρακτήρα μιας μεταδοτικής ασθένειας.

Απέναντι σε ψεύτικα «εμείς» που αναφέρονται σε μια «εταιρεία, μια οικογένεια, μια παράδοση, μια εθνότητα, ένα έθνος, μια πατρίδα, μια κοινωνία γενικά», τόνιζε ο Ντωβέ, «η πρώτη κίνηση είναι συχνά να αντιπαραθέσω ένα εγώ, να αντισταθώ σε εκείνους που καταπατούν τη δική μου ζωή. Ωστόσο, η μόνη αποτελεσματική αντίδραση –και μάλιστα η μόνη προστασία– είναι η συλλογική. Η απάντηση στην καταπίεση δεν είναι η προσθήκη νέων Εγώ, αλλά η δημιουργία μη ψευδών εαυτών». Το ζητούμενο, κοινώς, είναι η δημιουργία του αληθινού «εμείς» μέσα από την οποία το σώμα μας θα «ανήκει σε αυτούς που μας αγαπούν, όχι λόγω κάποιου νομικά κατοχυρωμένου "δικαιώματος", αλλά επειδή, ως σάρκα και συναίσθημα, ζούμε και κινούμαστε μόνο σε σχέση με αυτούς. Και, στον βαθμό που γνωρίζουμε και μπορούμε να αγαπήσουμε το ανθρώπινο είδος, τα σώμα μας είναι δικό του».[24]

Σε αντίθεση με τους αρνητές, οι οποίοι χρησιμοποιούν την έκτακτη ανάγκη της πανδημίας του SARS-CoV-2 για να ναρκοθετήσουν *κάθε* έννοια συλλογικής ύπαρξης ή και ενός επακόλουθου αυτής που λέγεται «δημόσια υγεία», το ενδιαφέρον και η φροντίδα των γύρω μας αποτελεί αδιαπραγμάτευτο χαρακτηριστικό της ριζοσπαστικής κριτικής. Μεταξύ άλλων, ακριβώς επειδή ο ατομικισμός και οι κοινωνικές σχέσεις *ως εμπόδιο* τίθενται ενάντια σε τέτοιου είδους εμβάθυνση του πραγματικού πλούτου της ανθρώπινης εμπειρίας. Και είναι εξίσου αδιαπραγμάτευτο πως το ενδιαφέρον αυτό ούτε εξαντλείται σε περιπτώσεις ευαλωτότητας, ούτε και είναι αποτέλεσμα μιας εξονυχιστικής εξέτασης και εργαστηριακής αξιολόγησης επιστημονικών ερευνών, η έλλειψη ή αμφισημία των οποίων ανοίγει το πεδίο για μια αναστολή τέτοιων σχέσεων. Να το κάνουμε λιανά: όταν συγγενείς, γείτονες/ισσες,

[22] Ζιλ Ντωβέ, «Για έναν κόσμο χωρίς ηθική», https://moralitystrippeddown.wordpress.com, τροποποιημένη μετάφραση, δική μας η έμφαση.

[23] Ό.π.

[24] Ό.π.

σύντροφοι/ισσες είναι είτε δέσμιοι κάποιας ευαλωτότητας είτε χρήζουν ιδιαίτερης φροντίδας (λόγω κάποιας ανοσοποιητικής ανεπάρκειας, διαβήτη, καρκινοπάθειας κ.λ.π.), δεν πρόκειται να διαπραγματευτούμε αυτή τη φροντίδα στο όνομα μιας «κριτικής» απέναντι στα «επιστημονικά ιερατεία» ή με βάση τους περιορισμούς που θέτει μια τέτοια φροντίδα στο προσωπικό μας εγώ. Το ίδιο ακριβώς ισχύει και για τη σημερινή συνθήκη με τον SARS-CoV-2.

Είμαστε σίγουροι/ες πως, ως επί το πλείστον, οι σημερινοί αρνητές δεν είναι κάποια τέρατα που θα λοιδορούσαν μια τέτοια προσέγγιση. Η αδυναμία τους όμως να συνειδητοποιήσουν πως ακριβώς αυτό κάνουν *όσον αφορά* την τρέχουσα πανδημία επιβεβαιώνει, για άλλη μια φορά, πως το επίδικο αυτή τη στιγμή είναι η άρνηση της συγκεκριμένης πανδημίας και επικινδυνότητας του ιού και όχι μια συστηματική «κριτική του επιστημονικού λόγου», ούτε και μια «ηρωική» ανυποταξία στον αυταρχισμό του κρατικού ή καπιταλιστικού μηχανισμού. Η στάση τους αντικατοπτρίζει είτε μια επιλεκτική και αποσυντονισμένη ανάγνωση/άρνηση των δεδομένων της πανδημίας και των ευρύτερων κοινωνικών προεκτάσεών της, ή/και μια προσπάθεια να εξορθολογιστεί το βαρύ ψυχολογικό φορτίο που απαιτείται από την αποδοχή της δυστοπίας που ζούμε ή και της ευθύνης που ξαφνικά μας έχει αποδοθεί.[25]

Πολιτική ταυτότητα της άρνησης

Δεν είναι προφανώς τυχαίο πως βασικό χαρακτηριστικό του κινήματος ενάντια στον εμβολιασμό σε *παγκόσμιο* επίπεδο είναι ότι ηγεμονεύεται από την άκρα και την εναλλακτική δεξιά, ιδεολογικός χώρος κατεξοχήν δεκτικός προς θεωρίες συνωμοσίας και προς απόπειρες να απαντηθεί η διευρυμένη απώλεια ελέγχου μέσω της στήριξης μιας αυταρχικής πειθάρχησης και της θανατοπολιτικής απέναντι σε όσους είτε «μολύνουν» τον κοινωνικό ιστό είτε αποτελούν «μη-παραγωγικά» μέλη αυτού. Αυτοί ήταν που τέθηκαν, κατά πλειοψηφία, υπέρ της πλήρους επαναλειτουργίας της οικονομίας και επανεκκίνησης της παραγωγικής διαδικασίας με κάθε κόστος, υιοθετώντας παράλληλα και αφηγήσεις περί «φυσικής ανοσίας», όχι επειδή μια τέτοια έκβαση υπάρχει μέσα σε επιστημονικές προσεγγίσεις αλλά επειδή επέτρεπε να εκφραστεί κανείς ανοιχτά υπέρ ενός κοινωνικού δαρβινισμού και μιας μορφής ευγονικής από την πίσω πόρτα.[26]

Έχοντας αντλήσει αυτοπεποίθηση από την ευρύτερη πολιτική άνοδο του «μετα-φασισμού» σε παγκόσμιο επίπεδο,[27] και μέσω της υιοθέτησης των βασικών της χαρακτηριστικών από επίσημους φορείς του κρατικού μηχανισμού, η τάση αυτή έχει ευνοηθεί στην Ελλάδα και από συγκεκριμένες πρόσφατες μαζικές εκδηλώσεις, όπως οι διαδηλώσεις για τη Μακεδονία και οι εκδηλώσεις ρατσιστικού μίσους και πογκρόμ στα νησιά ενάντια στους μετανάστες. Μέσω αυτού του συρφετού, αναδεικνύεται για άλλη μια φορά «η

---

[25] Έχουμε ήδη αναφερθεί διεξοδικά στο θέμα της αδυνατότητας μιας *προσωπικής* σχέσης με μια πανδημία. Αυτή η προσέγγιση όμως δεν πρέπει να γίνει κατανοητή ως ένα πλήρες σβήσιμο κάθε έννοιας ατομικής ευθύνης. Η λειτουργική χρήση που κάνει ο κρατικός μηχανισμός αυτής της ιδεολογικής προσέγγισης, όπως έχουμε αναφέρει, έχει τις ρίζες της στην προσπάθεια απόκρυψης/απόρριψης των ευθυνών που βαρύνουν αυτούς που (δυστυχώς αλλά όντως) διαχειρίζονται από κεντρική θέση το κοινωνικό σύνολο και θεσμούς όπως η δημόσια υγεία. Αυτό δεν σημαίνει όμως πως τα υποκείμενα που αδιαφορούν επιδεικτικά για τους γύρω τους δεν έχουν κανένα μερίδιο ευθύνης.

[26] Η διαδεδομένη ιδέα αυτού του κύκλου μισάνθρωπων πως η μάσκα, δηλαδή μια μορφή προστασίας πλήρως αποδεκτή στα ιατρικά δεδομένα, αποτελεί «φίμωτρο», δηλαδή κάποια μορφή στέρησης «ελευθερίας» (καθώς και της ανθρώπινης ιδιότητας καθεαυτής) είναι ενδεικτική.

[27] Βλ. ενδεικτικά Gaspar Milos Tamas, *Post-fascism*, Boston Review (2000).

σημασία που έχουν [...] οι κοινότητες του έθνους και της θρησκείας ως εκείνοι οι τόποι καταφυγής που υπόσχονται σταθερότητα και δίνουν μια αίσθηση προστασίας και ανάκτησης του ατομικού/συλλογικού ελέγχου, όταν όλες οι άλλες ισχυρές συμβολικές ή υλικές αναφορές (η πατρική στοργή του κράτους, οι προνοιακές του πολιτικές κ.λπ.) δείχνουν να καταρρέουν».[28] Προσπαθώντας να επαναδιαμορφώσουν την *πατριαρχική* δομή του κράτους (την παροχή, δηλαδή, υπακοής με αντιπαροχή συγκεκριμένη προστασία), οι εκφασισμένες αυτές προοπτικές βρήκαν πρόσφορο έδαφος αντιπαλότητας με αφορμή την πανδημία, είτε αναμασώντας γνώριμες συνωμοσίες από το εξωτερικό (Εβραιομασόνοι, 5G, Μπιλ Γκέιτς, Σόρος) είτε μέσω ελληνοκεντρικών προσεγγίσεων (η ορθοδοξία ως προστασία απέναντι στον ιό, παλαβομάρες περί ανθεκτικού ελληνικού DNA κ.λπ.). Όπως σημειώνουν και οι σύντροφοι από την Υφανέτ μιλώντας για αυτό τον συντονισμένο όχλο, «η επίκληση της πατρίδας και της ορθοδοξίας, το γαλανόλευκο φόντο των καλεσμάτων και οι προτροπές για εθνικό ξεσηκωμό σχεδόν εμμονικά προσπαθούν να χτίσουν αυτό το φαντασιακό που θα καταφέρει ν' αναμετρηθεί μ' έναν αόρατο εχθρό αυτή τη φορά· οι καταβολές ή η προέλευσή του μπορεί να παραμένουν σκιώδεις, αλλά οι σκοποί του μοιάζουν ξεκάθαροι: η επιβούλευση της ακεραιότητας της Ελλάδας, η παρεμπόδιση των θρησκευτικών τελετουργικών της, ο οικονομικός στραγγαλισμός των πιο κερδοφόρων τομέων της, η υποταγή και πειθάρχηση ενός φύσει αδούλωτου λαού».[29]

Από κοντά, παρατηρεί κανείς και έναν σκασμό ελευθερόφρονων (libertarians), των οποίων κεντρικό μέλημα είναι ακριβώς η *άνευ όρων* υπεράσπιση της ατομικής ιδιοκτησίας και του ατομικού συμφέροντος έναντι κάθε έννοιας συλλογικού συμφέροντος και κοινού αγαθού. Τέλος, ένας συρφετός εναλλακτικών, μυστικιστών, «οικολογικά» ή «spiritually» ευαίσθητων αντιορθολογιστών, οι οποίοι επίσης βρήκαν στις αντιεμβολιαστικές κινητοποιήσεις μια ευκαιρία να διασπείρουν τις new age δεισιδαιμονίες τους, να πουλήσουν εναλλακτικά μαντζούνια και να προωθήσουν αστρολογικές αρλούμπες. Όπως φάνηκε, οι παραπάνω κατηγορίες έχουν τελικά περισσότερα κοινά μεταξύ τους από ό,τι φαινόταν εκ πρώτης όψης.

Το αληθινό σχίσμα στο ανταγωνιστικό κίνημα

Δυστυχώς όμως, εκτός από αυτόν τον ακροδεξιό εσμό, υπάρχει και ένα δυσανάλογα μεγάλο κομμάτι του αντιεξουσιαστικού χώρου και της αριστεράς που καταφέρεται συστηματικά ενάντια στις μάσκες, τα μέτρα «κοινωνικής αποστασιοποίησης» ή την επιβολή καραντίνας, ακόμα και την πρακτική του εντοπισμού κρουσμάτων ώστε να υπάρξει κάποια στοιχειώδης στρατηγική για τον περιορισμό της πανδημίας. Και τέλος, πιο πρόσφατα και πιο κεντρικά, ενάντια στον εμβολιασμό.

Η άρνηση αυτού του κομματιού εμφορείται, σε πολλά σημεία, από αντίστοιχες (με τους αντιδραστικούς) προσεγγίσεις περί μιας κοινωνίας που κυβερνάται από Big Pharma, Big Tech, μεγάλες τράπεζες, ΜΜΕ, νεοφιλελεύθερους πολιτικούς (οι ακροδεξιοί τους αποκαλούν «globalists»). Είναι σαφές πως η κατηγορία της «συνωμοσιολογίας» (η οποία εύκολα εξαπολύεται εναντίον τους) δεν εξηγεί πολλά. Επιπλέον, δημιουργεί και ένα πλέγμα ασυνεννοησίας, καθώς πυροδοτεί έναν αυτοματισμό που απορρίπτει συλλήβδην *κάθε* πρόταση που εκφέρουν, υπερτονίζοντας έτσι ένα πρωταρχικό τους σημείο αφετηρίας: την πεποίθηση πως βάλλονται και λοιδορούνται *επειδή* λένε αλήθειες που ο μέσος άνθρωπος (ή

[28] «Κάτι μας κρύβουν», *Τυφλοπόντικας* τ. 3, Ιούλιος 2021. (https://yfanet.espivblogs.net/)
[29] Ό.π.

αλλιώς, ο «υποταγμένος») δεν μπορεί να αναγνωρίσει ή να αποδεχτεί. Γίνονται μάρτυρες κοινώς, θύματα μιας συντονισμένης προσπάθειας φίμωσης.[30]

Είναι επίσης προφανές πως οι αρνητές που προέρχονται από το ανταγωνιστικό κίνημα δεν προωθούν τη φαντασίωση έθνους/θρησκείας ως αντίβαρο στην καταρράκωση του συλλογικού/κοινωνικού πεδίου. Έναντι μιας τέτοιας προσέγγισης, οι αρνητές/αντιεμβολιαστές του «χώρου» φαντασιώνονται πως το κομμάτι του κόσμου που κινητοποιείται ενάντια στα μέτρα και τους εμβολιασμούς αποτελεί ταξικό υποκείμενο, το οποίο καπελώνεται από χριστιανούς και ακροδεξιούς και ξεπουλιέται, αφενός, από τους αριστερούς συνδικαλιστές και, αφετέρου, από την απουσία της μεγάλης πλειοψηφίας του α/α χώρου, που έμμεσα στηρίζουν το κράτος. Ωστόσο, μοναδικός συνδετικός κρίκος μεταξύ όλων αυτών δεν μπορεί παρά να είναι η άρνηση της πανδημίας μέσω της επίκλησης των ελευθεριών και των δικαιωμάτων του διαχωρισμένου ατόμου, κάτι που δείχνει ξεκάθαρα πόσο στην πραγματικότητα έχει διαστρεβλωθεί η έννοια τόσο του ταξικού όσο και του συλλογικού.

Κατηγορώντας όσους/ες αντιμετωπίζουν σοβαρά την πανδημία και τους κινδύνους της (ενώ αντιπαλεύουν ανοιχτά την κρατική διαχείριση) ως «προσκυνημένους», «μενουμεσπιτιστές», «τσουτσέκια του Κούλη», «συνεργάτες του κράτους», «υγειονομικά υπάκουους» και άλλες παρόμοιες αθλιότητες, οι αρνητές προβάλλουν τις θέσεις τους μέσω μιας αλαζονικής διαφοροποίησης από την «υποταγμένη» κοινωνία απέναντι στην οποία τίθενται οι «εξεγερμένοι» – με τον προσδιορισμό «εξεγερμένος» εν τη απουσία εξέγερσης να αποτελεί μια επαρκή έκφραση της ιδεολογικής τους σύγχυσης.[31] Στην πραγματικότητα, δεν επιδεικνύουν τίποτα παραπάνω από το γεγονός πως κεντρικό τους επίδικο είναι η υποβάθμιση της κρισιμότητας του SARS-CoV-2. Μάλιστα, ο λόγος τους φανερώνει πως επιθυμούν την επιστροφή σε μια κανονικότητα που προηγήθηκε του «υγειονομικού ολοκληρωτισμού» και του «απαρτχάιντ»,[32] με βασικό (και ασυναίσθητα προσβλητικό

---

[30] Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η επαναλαμβανόμενη γκρίνια περί σίγασης, διαπόμπευσης, αποκλεισμού κ.λπ. Το γεγονός πως ο πυρήνας των απόψεών τους για την πανδημία καθόρισε την πολιτική που ακολουθήθηκε (μέχρι τουλάχιστον το δεύτερο κύμα) σε ΗΠΑ, Μεγάλη Βρετανία, Βραζιλία και αλλού, ή πως η ανοιχτή πρόσβαση σε κοινωνικά δίκτυα (τα οποία εμφανώς προτιμάνε) έχει όχι απλώς δώσει βήμα σε τέτοιες «εναλλακτικές» απόψεις αλλά τις έχει διογκώσει σε αδιανόητο βαθμό, προφανώς δεν ραγίζει αυτή την εικόνα αυτοθυματοποίησης. Σίγουρα υπάρχουν ΜΜΕ των οποίων στόχος είναι απλώς και μόνο η διάδοση της κυβερνητικής προπαγάνδας (χωρίς βέβαια να είναι όλα τα ΜΜΕ αλλεργικά στο να δίνουν φωνή σε ένα σωρό αρνητές), αλλά η κατηγορία του αποκλεισμού από τα επίσημα ΜΜΕ είναι, για να λέμε την αλήθεια, μια πολύ περίεργη προσέγγιση για κόσμο που ανήκει στο ανταγωνιστικό κίνημα. Ο Τύπος και τα μέσα μαζικής επικοινωνίας, ως θεσμοί, δεν είναι όργανα δημόσιας πληροφόρησης, αλλά ούτε και μηχανισμοί στεγνής προπαγάνδας. Παρόλο που κάποια μέσα μονοπωλούν τη ρηχότητα ενός τέτοιου προπαγανδιστικού ρόλου υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις (ως επί το πλείστον χρηματικές), ο ρόλος τους ως θεσμοί είναι η παραγωγή **συναίνεσης**. Αυτό, στις σύγχρονες συνθήκες της εμπεδωμένης θεαματικής δημοκρατίας, που βαυκαλίζεται με ιδεολογήματα όπως η «δημόσια συζήτηση» και η ελεύθερη ανταλλαγή ιδεών, περιλαμβάνει και την προβολή «αντίθετων» προς τις κυρίαρχες απόψεων.

[31] Η εν λόγω πρωτοποριακή ιδεολογία γεννάει συχνά και τραγελαφικές αντιφάσεις στον εκφερόμενο λόγο των τάσεων αυτών, όπως φάνηκε παραδείγματος χάριν την περίοδο πριν και μετά τις διαδηλώσεις στη Νέα Σμύρνη εναντίον της αστυνομικής βίας και καταστολής, όταν οι «πειθαρχημένες μάζες» μετατράπηκαν εν μία νυκτί σε «καθόλου ευκαταφρόνητο πλήθος προλετάριων που συγκρούστηκαν στα οδοφράγματα».

[32] Να υπενθυμίσουμε εδώ πως ο επαναλαμβανόμενος και πληθωριστικός παραλληλισμός με παρελθοντικές φρικαλεότητες διευκολύνει ακριβώς αυτό που υποτίθεται πως αντιπαλεύει: σχετικοποιεί την ιστορική πραγματικότητα και συμβάλλει στην κανονικοποίηση της φρίκης.

απέναντι σε πραγματικούς ολοκληρωτισμούς ή απαρτχάιντ) κριτήριο τη δυνατότητα να δουλεύουν χωρίς να επιδεικνύουν πιστοποιητικά στους μοντέρνους Δρ Μένγκελε και να απολαμβάνουν την κοινωνική ζωή των μπαρ και των συναυλιών χωρίς περιορισμούς ή αποκλεισμούς. Με άλλα λόγια, την επαναφορά στη ζωή *πριν τον κορωνοϊό*.

Εύλογη επιθυμία η απόδραση από τη δυστοπία που ζούμε, δεν θα διαφωνήσουμε, αλλά καταφανώς ανέφικτη μέσω ενός στρουθοκαμηλισμού που αρνείται την ύπαρξη/επικινδυνότητα του ιού και που δρομολογείται μέσα από νηπιακές προτροπές τύπου «τη μάσκα χαμηλά» ή και την πιο σοβαρή και συνειδητή άρνηση να λαμβάνονται μέτρα προστασίας απέναντι σε έναν αερογενή ιό, όπως π.χ. η αποδεδειγμένη προληπτική ικανότητα των εμβολίων.

Αυτή η ελιτίστικη, πρωτοποριακή και διαχωρισμένη ιδεολογία, η οποία διακατέχει σημαντικά κομμάτια του αντιεξουσιαστικού/αριστερού χώρου, διογκώνεται όταν συναντιέται με τον ψυχικό σχηματισμό του σύγχρονου ναρκισσιστικού ατόμου, που επιχειρεί να διατηρήσει την ενότητά του απέναντι στις αδιάκοπες απειλές διάλυσής του από τις πιέσεις του σημερινού κόσμου του οποίου, βέβαια, είναι απευθείας παράγωγο. Ακριβώς επειδή ο ναρκισσισμός αποτελεί την απώλεια του εαυτού και όχι την αυτοεπιβεβαίωσή του, συνοδεύεται από μια επιλεκτική απάθεια προς το συλλογικό και μια πρακτική κατάργηση της ενσυναίσθησης. Ταυτόχρονα, η αντιφατική αίσθηση αδυναμίας του ατόμου οδηγεί και σε μια αμυντική αντίδραση που γεννάει αισθήματα υπεροχής απέναντι στους υπόλοιπους. Κατά φαινομενικά παράδοξο τρόπο, η **απενοχοποίηση** και η **επικράτηση** της ατομικής ελευθερίας ως αντίβαρο στον κρατικό αυταρχισμό οδηγεί ταυτόχρονα στην έκλειψη της ατομικής υποκειμενικότητας, καθώς οι άνθρωποι μπορούν να λειτουργούν ως άτομα-υποκείμενα (και όχι ως πραγμοποιημένες αφηρημένες μονάδες) μόνο εντός διαδικασιών όπου οι σχέσεις δεν διαμεσολαβούνται από το χρήμα, την αγορά και το κράτος, ψήγματα των οποίων βιώσαμε εντός των ταξικών συλλογικοτήτων και των κοινοτήτων αγώνα που σε μεγάλο βαθμό διαλύθηκαν λόγω της ήττας και της υποχώρησης της προηγούμενης δεκαετίας.

Εάν η έννοια της πραγματικότητας, και το νόημα που αποζητά αυτή, είναι τελικά ζητήματα προσωπικά και υποκειμενικά, εάν δεν έχουν καμία αναφορά σε κάτι *έξω* από την προσωπική μας εμπειρία, θα αποτύχουν οικτρά να προσφέρουν κάποιο καταφύγιο ή και στήριξη. Η συγκρότηση του εαυτού και της ατομικής ελευθερίας ως φορέα αντίστασης, ενός εαυτού καταδικασμένου να βασανίζεται από αισθήματα ταπείνωσης και απώλειας του ελέγχου και ο οποίος αποζητά μια «αποκατάσταση του δικαίου» με κάθε μέσο, στρέφεται ενάντια σε κάθε τι που βρίσκεται έξω από τη διασταλτική ταυτότητά του, εν προκειμένω ενάντια σε μια διαστρεβλωμένη εικόνα του κράτους και σε όσους αντιλαμβάνεται ως συμμάχους του.

Υπό αυτή τη θέσμιση, η ρηχή και ιδεολογική κριτική του κεφαλαίου, του κράτους και της επιστήμης είναι σχεδόν φυσικά επακόλουθα. Το κεφάλαιο υποκειμενικοποιείται, συνωμοτεί, και χρησιμοποιεί την πανδημία ως πρόφαση για να επιβάλει κάτι που, στην πραγματικότητα, ήταν *ήδη* στην ημερήσια διάταξη χωρίς αυτό να έχει προκαλέσει μια συντονισμένη αντίσταση. Αυτού του είδους η αντίληψη του κεφαλαίου ως συνωμοτικού υποκειμένου μπορεί τελικά να χωρέσει τόσο σε έναν αριστερό, όσο και σε έναν ακροδεξιό και αντισημιτικό, «αντικαπιταλισμό» που αποτελεί τελικά έναν φετιχοποιημένο, αντιδραστικό αντικαπιταλισμό (όπως έχει σημειώσει και ο Postone). Αυτός είναι ακριβώς και ο συνδετικός κρίκος μεταξύ των ομάδων και ατόμων που συναντήθηκαν στις κινητοποιήσεις ενάντια στα εμβόλια, με κυρίαρχο έναν λόγο περί κάποιων «ελίτ» που επιβουλεύονται και συνωμοτούν ενάντια στις «ελευθερίες» του κόσμου.

Σε αυτό το σχήμα, το κράτος δεν γίνεται αντιληπτό ως **πολιτική μορφή** του κεφαλαίου ως κοινωνικής σχέσης αλλά ως όργανο των ελίτ. Έτσι προκύπτει και η παρανόηση

και υπερτόνιση της πολιτικής της πειθάρχησης, η οποία ως αυτοσκοπός αφαιρεί από το προσκήνιο τις κρατικές παρεμβάσεις για την εξασφάλιση της διευρυμένης αναπαραγωγής, όπως αφαιρεί και την αναγκαία αναπαραγωγή του προλεταριάτου –του ενός πόλου της καπιταλιστικής σχέσης– ως sine qua non της αναπαραγωγής του κεφαλαίου. Είναι καθαρός παραλογισμός να πιστεύει κανείς ότι τα κράτη και οι υπερεθνικοί διακρατικοί οργανισμοί όπως ο ΠΟΥ διακινδυνεύουν να θυσιάσουν την υγεία και τη ζωή δισεκατομμυρίων προλετάριων, του πιο πολύτιμου εμπορεύματος για την καπιταλιστική συσσώρευση, της εργασιακής δύναμης, ίσα-ίσα για να εξασφαλίσουν τα κέρδη μερικών φαρμακευτικών και big tech εταιρειών. Δεν είναι ο Άδωνις Γεωργιάδης που καθορίζει την ιστορική πορεία του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής.

Ως συμπέρασμα των παραπάνω, αξίζει να αναφερθούμε και στο γεγονός πως η δύναμη αυτής της άρνησης δεν έκλεισε απλώς τα μάτια και τα αυτιά των υποστηρικτών της απέναντι σε αναμφίβολα δραματικές εξελίξεις τις οποίες *αδυνατούν να εξηγήσουν* (όπως το πάγωμα της παγκόσμιας οικονομίας και τις καταστροφικές επιπτώσεις που είχε στην κερδοφορία), αλλά τους κατέστησε και ανίκανους να συνειδητοποιήσουν τις πραγματικές *νέες* διόδους που χρησιμοποιήθηκαν από κρατικούς φορείς και κεφάλαιο για να αποφευχθεί μια νέα τεραστίων διαστάσεων οικονομική κρίση. Με λίγα λόγια, η εμμονή στον μπαμπούλα μιας πανταχού παρούσας πειθάρχησης με αφορμή μια «πανδημία-φιάσκο» απέτρεψε τους αρνητές από τη συνειδητοποίηση πως οι κεντρικές συνιστώσες της παγκόσμιας οικονομικής πολιτικής της τελευταίας δεκαετίας παραμερίστηκαν *εν μια νυκτί*. Θεμελιώδη ζητήματα όπως η «καταστροφική» αύξηση του δημοσίου χρέους, η άμεση παρέμβαση κεντρικών τραπεζών μέσω του τυπώματος χρήματος *χωρίς* προϋποθέσεις λιτότητας ή αποκλεισμού δημοσιονομικά «απείθαρχων» κρατών (όπως η Ελλάδα), οι παροχές χρηματοδότησης από την ΕΕ με όρους επιχορήγησης (και *όχι* δανείων) κ.ο.κ., όλες αυτές οι ουσιώδεις και ενδεικτικές αλλαγές πλεύσης αγνοήθηκαν παντελώς.[33]

Κλείνοντας αυτό το πλαίσιο, αξίζει να επισημανθεί πως η **επιστήμη** αποτελεί παραγωγική δύναμη, απαλλοτριωμένη κοινωνική γνώση και διαδικασία παραγωγής: μάλιστα, στον σύγχρονο καπιταλισμό η παραγωγική διαδικασία έχει εν γένει μετατραπεί σε επιστημονική διαδικασία. Όμως η παραγωγική διαδικασία δεν είναι μόνο διαδικασία αξιοποίησης αλλά και διαδικασία παραγωγής αξιών χρήσης. Και αυτές οι αξίες χρήσης ικανοποιούν τις ανάγκες τόσο της καπιταλιστικής παραγωγής εμπορευμάτων όσο και της αναπαραγωγής της εργασιακής δύναμης. Σαφώς η επιστήμη εμφανίζεται ως «ιδιότητα του κεφαλαίου απέναντι στην παραγωγική εργασία», ως «εξουσία του κεφαλαίου πάνω στη ζωντανή εργασία» και από εκεί προκύπτει ο αγώνας των προλετάριων ενάντια στις μηχανές και την επιστήμη ως μορφή της εξουσίας του κεφαλαίου και της αλλοτρίωσης των προλετάριων. Ταυτόχρονα όμως αποτελεί κοινωνική παραγωγική δύναμη που ικανοποιεί ανθρώπινες ανάγκες και, στην περίπτωση της ιατρικής και της φαρμακευτικής, τη βασικότερη ανάγκη των ανθρώπων να είναι υγιείς.

---

[33] Αυτή η απαρίθμηση δεν γίνεται, προφανώς, για να υπονοηθεί πως η καπιταλιστική κυριαρχία έγινε καλοήθης και ανθρώπινη παρά μονάχα για να αναδείξει τον πανικό στον οποίο υπέπεσαν οι διαχειριστές του καπιταλισμού εξετάζοντας τις ενδεχόμενες επιπτώσεις της πανδημίας. Το γεγονός πως η ελληνική κυβέρνηση επέλεξε τη συνέχιση της απορρύθμισης και της υποτίμησης της εργασιακής δύναμης *την ίδια στιγμή* που οι χρηματοδοτικές της ανάγκες καλύπτονται πλήρως από την ΕΕ και την ΕΚΤ χωρίς προϋποθέσεις λιτότητας –για πρώτη φορά μετά από τουλάχιστον μια δεκαετία– δεν αναιρεί ούτε στο ελάχιστο την πραγματικότητα αυτών των αλλαγών. Απλώς δείχνει κάτι για την οικονομική και πολιτική κατεύθυνση των κυβερνώντων, καθώς και την εμπέδωση μιας ηττοπάθειας από την πλευρά του προλεταριακού ανταγωνισμού μετά από μια δεκαετία σκληρής υποτίμησης.

Επιστημονική άρνηση

Στο πλαίσιο που έχει περιγραφεί παραπάνω, και εφόσον στον πυρήνα των αρνητών δεξιάς και αριστεράς βρίσκεται η αμφισβήτηση της πανδημίας ή της επικινδυνότητάς της, αποτελεί ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της σημερινής κατάστασης το γεγονός πως οι φορείς της άρνησης (και ειδικά όσοι προέρχονται από το ανταγωνιστικό κίνημα) ψάχνουν να βρουν και τους αντίστοιχους «ειδικούς» και «επιστήμονες» που θα πλαισιώσουν αυτή την άρνηση –πράγμα που συνιστά μέγιστη αντίφαση ως προς την κριτική που ασκούν γενικά στους ειδικούς και την επιστήμη. Έχοντας επίγνωση πως σε έναν ανταγωνιστικό χώρο, παρά τις απανωτές ήττες που έχει βιώσει, η ευθύνη για μια ενορχηστρωμένη συνωμοσία ή έναν «ψευτο-ιό» δεν δύναται να αποδοθεί στις ραδιουργίες των Εβραίων ή του Μπιλ Γκέιτς (παρόλο που για το τελευταίο κρατάμε μια επιφύλαξη γιατί το ακούσαμε και αυτό), καθίσταται αναγκαίο να βρεθούν σοβαροί συνομιλητές που θα αντικρούσουν τα «επιστημονικά ιερατεία» (τη συντριπτική πλειοψηφία, δηλαδή, της επιδημιολογικής και ιατρικής κοινότητας *ανά τον κόσμο*) με εξίσου επιστημονικά επιχειρήματα.

Αυτή η προσέγγιση, στον βαθμό που μπορούμε να εξαιρέσουμε τις (πολυπληθείς) περιπτώσεις ξεκάθαρου *ψευδο*-επιστημονικού λόγου (τσιπάκια στα εμβόλια, μετατροπή κατόπιν του εμβολίου σε ανθρώπινο μαγνήτη και λοιπά αστεία), ήδη επιδεικνύει την απόσταση αυτής της μορφής άρνησης από εκείνη που είναι αυτοαναφορικά θρησκευτική (η ορθοδοξία σώζει, η αγία κοινωνία δεν είναι μεταδοτική, ο Jesus ήταν έλληνας κ.λπ.). Κατ' αυτό τον τρόπο, επιχειρεί μάλιστα να ενδυναμώσει τα ριζοσπαστικά της παράσημα, τονίζοντας πως η άρνηση είναι *εξίσου* αποτέλεσμα επιστημονικής έρευνας, με τη διαφορά πως οι συγκεκριμένοι επιστήμονες λοιδορούνται και αποσιωπούνται ακριβώς επειδή ξεφεύγουν από το «επίσημο σκριπτ», την υποταγή σε κυρίαρχες αντιλήψεις, την *επίσημη* πολιτική.

Το ενδιαφέρον σε αυτό το σκεπτικό, μεταξύ άλλων, είναι το γεγονός πως προσπαθεί με μια ταυτόχρονη κίνηση να πολιτικοποιήσει *και* να απο-πολιτικοποιήσει την «εναλλακτική» ή «ανυπότακτη» επιστημονική άρνηση. Έτσι, παραδείγματος χάριν, καυτηριάζει τον επίσημο επιστημονικό λόγο (ΠΟΥ, CDC, Τσιόδρας) ως ακραιφνώς *πολιτικοποιημένο* προς όφελος μιας γενικευμένης κατεύθυνσης (απαρτχάιντ, διαχωρισμοί, πολίτες δεύτερης κατηγορίας κ.λπ.), ενώ ταυτόχρονα εμφανίζεται *προκλητικά αδιάφορο* απέναντι στις εμφανείς πολιτικές θέσεις των επιστημόνων των οποίων τις απόψεις υιοθετεί.

Το αποτέλεσμα είναι οδυνηρό. Σύντροφοι/ισσες ή και ομαδοποιήσεις που είχαν προσφέρει πολλά στο ανταγωνιστικό κίνημα μέσω των κριτικών τους προσεγγίσεων και δυνατοτήτων, έχουν καταλήξει να εντυπωσιάζονται και να αναπαράγουν επιστήμονες που τίθενται (ανοιχτά ή μετά από λίγο ψάξιμο) εντός μιας πολιτικής αψίδας που ξεκινάει από τον νεοφιλελευθερισμό και φτάνει μέχρι την ακροδεξιά. Δεν λείπουν, δυστυχώς, και οι κοινοί απατεώνες επιπέδου Σώρρα που χρησιμοποιούν τον φόβο και την ανασφάλεια ως όχημα για να ωφεληθούν οικονομικά από τις αμφιβολίες που θα σπείρουν. Σε κάθε περίπτωση, δεν μιλάμε, όπως προαναφέραμε, για μια συστηματική κριτική του επιστημονικού λόγου, αλλά για τον εναγκαλισμό οποιασδήποτε άποψης γαργαλάει προϋπάρχουσες καχυποψίες και ανακουφίζει από την ψυχολογικά βαριά αποδοχή της εφιαλτικής πραγματικότητας του ιού.

Προφανώς, οι διάφορες περσόνες που έχουν ανέβει στον αφρό της επικαιρότητας, των μέσων κοινωνικής δικτύωσης αλλά *και* πιο καθιερωμένων μέσων επικοινωνίας,[34] δεν

[34] Η ΕφΣυν έχει φιλοξενήσει ουκ ολίγες «παρεμβάσεις» τέτοιων «ειδικών» της άρνησης, ενώ τόσο το Press Project όσο και άλλες ιστοσελίδες της αριστεράς έχουν δημοσιεύσει κείμενα του ερευνητή του ατμίσματος Φαρσαλινού, του ψυχιάτρου Νικολαΐδη και άλλων τέτοιων. Ταυτόχρονα, διάφοροι

είναι πλήρως ταυτισμένες μεταξύ τους. Οι απόψεις του καθηγητή φαρμακολογίας Κούβελα, παραδείγματος χάριν, έχουν διαφορές από εκείνες του βιολόγου και καθηγητή βιοχημείας Κωνσταντίνου Πουλά και του ερευνητή/συνεργάτη του Κώστα Φαρσαλινού. Αντίστοιχα μπορεί κανείς να διακρίνει επίσης αποστάσεις μεταξύ των προαναφερθέντων και του άλλου celebrity των αντιεμβολιαστών, του καρδιολόγου Φαίδωνος Βόβολη. Υπάρχουν όμως και κάποια σημαντικά πράγματα που τους συνδέουν, πέρα από την ξεκάθαρη ή έμμεση άρνηση των μέτρων και των εμβολιασμών: η πολιτική τους κατάταξη στην πατριωτική δεξιά ή και την ακροδεξιά. Ξεκινώντας από το τέλος, το «κίνημα» Ελεύθεροι Ξανά του οργανωτή αντιεμβολιαστικών διαδηλώσεων Βόβολη τοποθετείται εύκολα στα διάφορα φασιστοειδή μορφώματα που έχουν ξεπηδήσει τα τελευταία χρόνια, ενώ η πρόσφατη συστράτευση του Κούβελα με την «Κίνηση των 13» (παρέα με τον Καζάκη του ΕΠΑΜ και πρώην μέλη των Ανεξάρτητων Ελλήνων και της ΝΔ) κατέστρεψε τις απέλπιδες προσπάθειες του φαρμακολόγου να πείσει πως δεν έχει πολιτικές βλέψεις. Τέλος, η παραδοχή του Φαρσαλινού πως «ανήκει ιδεολογικά στον χώρο της ΝΔ» σε πρόσφατη συνέντευξη[35] έρχεται και δένει με τη συγγραφή εκ μέρους του Πουλά του «Επιστημονικού Πορίσματος»[36] του λεγόμενου «Δικτύου Ελληνισμού», μιας υπερ-ορθόδοξης «διαδικτυακής παρέας» που έχει ως στόχο την «προώθηση της διεθνούς προβολής και παρουσίας του διαχρονικού Ελληνικού και Ορθόδοξου πολιτισμού» και καλεί σε αντιεμβολιαστικές διαδηλώσεις με σύνθημα τη «Μαζική αντίσταση στο ψέμα, τη Γενοκτονία των Ελλήνων και τη Διάλυση της Ελλάδας».[37]

Όπως όμως είναι τυπικό στην Ελλάδα, το (πολιτικό) τερπνόν συνδυάζεται με το (χρηματικό) ωφέλιμο. Δεν προκλήθηκε, επομένως, ιδιαίτερη έκπληξη όταν έγινε γνωστό ότι ο Κούβελας προσπάθησε (και από ό,τι φαίνεται απέτυχε) να εξασφαλίσει θέση διαμεσολαβητή για την εισαγωγή μονοκλωνικών από την πολυεθνική Eli Lilly, φάρμακα που πλασάρονται ως *εναλλακτικά* των εμβολίων,[38] τα οποία ο Κούβελας διαλαλούσε δεξιά και αριστερά πως «αποκλείεται να υπάρξουν» αν δεν περάσουν 5-10 χρόνια. Από την πλευρά τους, οι συνεργάτες Πουλάς και Φαρσαλινός έχουν προσπαθήσει αντιστοίχως να πουλήσουν φύκια για μεταξωτές κορδέλες ως θεραπείες για τον κορωνοϊό, προωθώντας μέσω rebranding σκευάσματα (στα οποία έχουν κατοχυρώσει πατέντες) που περιέχουν μονοκλωνικά

ραδιοφωνικοί σταθμοί και κανάλια που αποκτούν «αντικαθεστωτική» στάμπα ανάλογα με το που φυσάει ο άνεμος, προσφέρουν άπλετο χώρο προβολής (Open TV, Kontra TV, Κρήτη TV κ.α.).

[35] https://www.youtube.com/watch?v=cwMRjEQ1MnY&t=438s.

[36] https://www.diktyoellinismou.gr/

[37] https://www facebook.com/diktyoellinismou/?ref=page_internal

[38] Από ό,τι φαίνεται από τα δεδομένα, τα μονοκλωνικά φάρμακα έχουν μια χρησιμότητα στο στάδιο της *περίθαλψης* από νόσηση Covid-19, αν και εφόσον χορηγηθούν την κατάλληλη στιγμή. Δεν αφορούν, με άλλα λόγια, το κομμάτι της πρόληψης στο οποίο στοχεύουν τα εμβόλια. Επιπλέον, είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι ο Κούβελας δεν είχε πρόβλημα να παρακαμφθούν οι κανονικές διαδικασίες για την έγκριση της θεραπείας των αντισωμάτων, σε αντίθεση με την αντίστοιχη αιτιολογία απόρριψης των εμβολίων: «Μέχρι στιγμής, δεν μπορούν να επωφεληθούν όλοι οι ασθενείς από τις επαναστατικές αυτές θεραπείες, καθώς ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός Φαρμάκων δεν έχει ακόμα δώσει άδεια για να μπορούν να κυκλοφορήσουν στην ευρωπαϊκή αγορά. **Εντούτοις, υπάρχουν διαδικασίες έκτακτης εισαγωγής που μπορεί να κάνει ο ΕΟΦ, με πρόγραμμα πρώιμης πρόσβασης**», επισημαίνει ο κ. Κούβελας και αποκαλύπτει ότι σε άλλες χώρες της Ευρώπης έχουν ήδη ξεκινήσει οι διαδικασίες για την έκτακτη εισαγωγή αυτών των φαρμάκων. «Αν καθυστερήσει η χώρα μας, υπάρχει κίνδυνος να δεσμευτούν από τις άλλες χώρες οι διαθέσιμες ποσότητες». Α. Σταθάκου, «Ήρθε στην Ελλάδα το αντίσωμα που θεράπευσε τον Τραμπ», *Real News*, 13 Δεκεμβρίου 2020 (δική μας η έμφαση).

αντισώματα, αλατόνερο, ιμικουιμόδη[39] ή και τη χρήση ιβερμεκτίνης,[40] παραδεχόμενοι πως «το ενδιαφέρον μας είναι ζωηρό γιατί πλέον έχουμε και οικονομικό ενδιαφέρον». Πιο γνωστοί, ωστόσο, είναι για την προσπάθειά τους να προωθήσουν τη θεωρία πως το κάπνισμα μειώνει την πιθανότητα να κολλήσει κανείς κορωνοϊό (κατά 44 τοις εκατό[41] μάλιστα), κάτι που προφανώς είναι ασύνδετο με τη χρόνια διαφήμιση και οικονομική στήριξη των ερευνών τους από την καπνοβιομηχανία![42]

Αξίζει άραγε να αφιερώσουμε χρόνο και στους λοιπούς «ειδικούς της άρνησης» όταν αυτοί δεν έχουν καν υποτυπώδη σχέση με την ιατρική ή την επιδημιολογία; Να μιλήσουμε δηλαδή για τον Τερζάκη που μετατράπηκε από υποστηρικτής του ΣΥΡΙΖΑ και ευρύτερα του «εθνικού κράτους» ως «προστατευτικού αναχώματος απέναντι στην αδιαμεσολάβητη κυριαρχία του υπερεθνικού κεφαλαίου» επί της «υποτελούς πολιτισμικής κοινότητας»[43] σε celebrity των αρνητών και συνεργάτη στελεχών της «Ελλήνων Συνέλευσις» του Σώρρα και του ΕΠΑΜ;[44] Ή μήπως για τον ψυχίατρο και παλιό υποψήφιο της ΑΝΤΑΡΣΥΑ Γιώργο Νικολαΐδη που, αναμασώντας και συνδυάζοντας τον (απαξιωμένο)[45] Αγκάμπεν και τις απόψεις του Ιωαννίδη, επιδόθηκε (σε πρόσφατη δημόσια εκδήλωση) σε ένα κρεσέντο ψευδο-επιστημονικών αναγωγών και ψεμάτων;[46]

---

[39] «Ο Κ. Πουλάς στο pronews.gr για τα φάρμακα κατά του Covid-19: Οι σωτήριες & φθηνές λύσεις που μελετούν Έλληνες επιστήμονες», https://anastoxasmoi.gr, 13 Ιουλίου 2021.

[40] https://twitter.com/konstantinospo7/status/1358301917525528580

[41] https://twitter.com/k_farsalinos/status/1400808249683845130

[42] Συγκεκριμένα, ο Φαρσαλινός έχει υποστηρίξει σε μια σειρά από άρθρα ότι πρέπει να ερευνηθούν τα θεραπευτικά αποτελέσματα της νικοτίνης στον Covid-19. Ενδεικτικά: K. Farsalinos, A. Barbouni και R. Niaura, Systematic review of the prevalence of current smoking among hospitalized COVID-19 patients in China: could nicotine be a therapeutic option? Reply, *Internal and Emergency Medicine* 16, σ. 235–236 (2021). Μάλιστα, το άρθρο που είχε δημοσιεύσει στο *European Respiratory Journal* τον Ιούλιο του 2020, «Characteristics and risk factors for COVID-19 diagnosis and adverse outcomes in Mexico», το οποίο υποστηρίζει ότι το κάπνισμα συνδέεται με χαμηλότερο κίνδυνο από τον Covid-19, αποσύρθηκε από το περιοδικό γιατί «οι συγγραφείς δεν είχαν γνωστοποιήσει πιθανές συγκρούσεις συμφερόντων κατά την υποβολή του χειρογράφου [...] ένας από τους συγγραφείς (José M. Mier) είχε τρέχοντα και ενεργό ρόλο συμβούλου στην καπνοβιομηχανία σχετικά με τη μείωση της βλάβης από τον καπνό και ένας δεύτερος (Κωνσταντίνος Πουλάς) ήταν την ίδια περίοδο κύριος ερευνητής της ελληνικής ΜΚΟ NOSMOKE [που χρηματοδοτείται έμμεσα από τη Philip Morris International]».

[43] Φώτης Τερζάκης, «Ανοιχτή Επιστολή στον Σωτήρη Λυκουργιώτη», *Σκαντζόχοιρος τ. 2,* Ιούλιος 2015.

[44] https://dimobio.gr/?page_id=443. Η συνεργασία αυτή οδήγησε μέχρι και στο κάλεσμα από κοινού με το Contra Dystopia και την ανοιχτά ακροδεξιά διεθνή οργάνωση αρνητών World Freedom Alliance στην κεντρική αντιεμβολιαστική διαδήλωση στην Αθήνα στις 14 Ιουλίου. Το μπλοκ που σχημάτισε η συνεργασία ακροδεξιών και ακροαριστερών αρνητών δέχτηκε επίθεση από τους φασίστες της ProPatria και εκδιώχθηκε από τη συγκέντρωση. Η εκ των υστέρων δικαιολογία πως δεν θέλουν να αφήσουν τον «δρόμο στους φασίστες» αυτοακυρώνεται, αν μη τι άλλο, από το γεγονός της *συνδιοργάνωσης* μπλοκ με ακροδεξιούς.

[45] Raffaele Alberto Ventura, «Per Agamben sono tutti fascisti tranne chi è fascista davvero», *Domani*, 29 Ιουλίου 2021.

[46] Στην ομιλία του που είναι καταγεγραμμένη στον σύνδεσμο https://www.youtube.com/watch?v=lnC9mnmXYXA, η οποία δόθηκε τον Ιούνιο του 2021, ο Νικολαΐδης καταφέρεται ενάντια στην «υπερβολή» της πανδημίας και της επικινδυνότητας του ιού αναμασώντας όλες τις θεωρίες του Ιωαννίδη περί «ψευδούς καταγραφής των νεκρών», «βαριάς γρίπης», αναποτελεσματικότητας των μέτρων αποστασιοποίησης, στηρίζοντας αντιθέτως την προτροπή να απομονωθούν μόνο οι ηλικιωμένοι και «ευπαθείς», καθώς και την εφαρμογή της «φυσικής ανοσίας» έναντι της τεχνικής (των εμβολίων). Η ομιλία αυτή βρίθει από μαθηματικές

Η ενασχόλησή μας με τους επιστήμονες/αρνητές που προβάλλουν έναν αντιθετικό λόγο προς την πλειοψηφία της σημερινής επιστημονικής κοινότητας που τίθεται υπέρ των εμβολιασμών και των μέτρων, δεν γίνεται ώστε να εμπεδωθεί μια άκριτη αποδοχή κάποιων «ειδικών» οι οποίοι έχουν πλειοψηφική επιρροή σήμερα ή και μια τυφλή αποδοχή των περιορισμένων στόχων της «επιστήμης». Αν η «επιστήμη» παρουσιάστηκε στο παρελθόν ως εναλλακτική των απαξιωμένων μεταφυσικών συστημάτων σκέψης όπως η θρησκεία (κάτι που εξηγεί τη λυσσαλέα θρησκόληπτη άρνηση), αυτό δεν σημαίνει πως έχει καταφέρει να προσφέρει μια συνεκτική εξήγηση του κόσμου και της θέσης μας εντός του. Στο σημερινό της πλαίσιο, η επιστημονική οπτική δεν προσπαθεί καν να προτείνει λύσεις για έναν διαφορετικό τρόπο οργάνωσης και αναπαραγωγής του συνόλου της ζωής.

Σε αντίθεση με τα επιχειρήματα των αρνητών (μιλάμε εδώ για τα πιο σοβαρά, όχι καρικατούρες τύπου «επιστημονικά ιερατεία» και υπόνοιες για τον χρηματισμό γιατρών/ερευνητών ώστε να επιτευχθεί κάποιο «μαζικό πείραμα»), η ριζοσπαστική κριτική δεν αποδέχεται την αυθεντία ούτε κάποιων «ειδικών» ούτε και της επιστήμης εν γένει, ειδικά απέναντι σε *κοινωνικά* ζητήματα αλλά, και αυτό έχει τεράστια σημασία, αυτό δεν σημαίνει πως φτάνει στο σημείο να εκθειάζει τη γνώμη/άποψη κάθε *μη*-ειδικού. Όταν ο Ιβάν Ίλιτς καυτηρίαζε το γεγονός πως οι νέες ιατρικές τεχνολογίες καταργούσαν παλιότερες *ακόμα και όταν* αυτές παρέμεναν εμφανώς πιο αποτελεσματικές, δεν εννοούσε (όπως υπονοούν κάποιοι αρνητές) πως η λύση *απέναντι σε μοντέρνες ασθένειες* (όπως ο Covid-19) βρίσκεται στην υιοθέτηση της κάθε ξεπερασμένης (και πολύ συχνά ιατρικά απαξιωμένης) δεισιδαιμονίας ή και προωθώντας γιατροσόφια ενός παρελθοντικού ορίζοντα περιορισμένης κατανόησης. Η εξέγερση ενάντια σε μια τεχνολογική κυριαρχία μπορεί να οδηγήσει σε νέες μορφές κοινότητας αλλά μπορεί εξίσου να διογκώσει τον μηδενισμό και μια θολωμένη υποκειμενικότητα. Το αντίβαρο του «εργαλειακού ορθολογισμού» (instrumental reason) δεν ήταν ποτέ η αποθέωση του ανορθολογισμού.

Το πλαίσιο μέσα στο οποίο γίνεται κριτική των «ειδικών» και της αυθεντίας δεν ξεκινάει από την παραληρηματική ιδέα πως η καθεμία από εμάς μπορεί να εκφέρει εξίσου έγκυρες γνώμες για ζητήματα επιδημιολογίας, ανοσολογίας ή μεταδοτικών ασθενειών. Ξεκινάει, αντιθέτως, από την αναγνώριση πως η *κάθε* επιστημονική θέση υπάρχει μέσα σε ένα δεδομένο ιστορικό πλαίσιο και αντικατοπτρίζει υπάρχουσες κοινωνικές σχέσεις. Αν μη τι άλλο, με όρους μεθοδολογίας, η κατεύθυνση των ιατρικών ερευνών, τα κονδύλια που δαπανώνται και οι επιλογές με βάση τις οποίες κατανέμονται αυτά, εκφράζουν δεδομένες δυναμικές και σχέσεις που ορίζονται και από τα κυρίαρχα χαρακτηριστικά του καπιταλιστικού κόσμου. Δεν σημαίνει όμως αυτό πως η κάθε επιστημονική γνώση, έρευνα ή και *τα αποτελέσματά* της είναι εξ αντικειμένου ψευδή, παραπλανητικά, άχρηστα ή και τροφοδοτούμενα από σκοτεινά συμφέροντα. Το βασικότερο εργαλείο της ριζοσπαστικής κριτικής έγκειται ακριβώς στο γεγονός πως προσβλέπει στην ανάλυση των όρων κάτω από τις οποίες παράγεται επιστημονικό έργο και λόγος, καθώς και στην απόπειρα να γίνουν κατανοητές οι κοινωνικές προεκτάσεις αυτών. Η προσπάθεια να εξοβελιστεί κάθε

ανακρίβειες και αδυναμία κατανόησης – ειδικά στο κομμάτι που αναφέρεται στις κλινικές μελέτες και δοκιμές των εμβολίων. Σε διάφορα άρθρα του στον ιστότοπο Κοσμοδρόμιο (https://kosmodromio.gr/author/nikolaidis/), ο Νικολαΐδης έχει παρουσιάσει τη φιγούρα του αντιεμβολιαστή ως αυτού «που επιμένει να σκέφτεται το τι σερβίρεται και δεν μασάει αμάσητα τα memes του διαδικτύου και τα φοβιστικά άρθρα των πλασιέ των φαρμακευτικών εταιρειών», ή ως κάποιου νέου που έχει καταλάβει πως «έχει πιθανότητα θανάτου από κορωνοϊό συγκρίσιμη με τους θανάτους από τροχαία ατυχήματα έως και τα δαγκώματα φιδιών». Αντίστοιχα, περιγράφει τους «αντι-αντι-εμβολιαστές» ως άτομα που έχουν πολιτικό ή οικονομικό όφελος, ως πανικόβλητους που δεν μπορούν πλέον να σκεφτούν ή και νάρκισσους.

επιστημονικό έργο ή λόγος με αφορμή την κοινωνική πραγματικότητα μέσα στην οποία παράγεται, είναι προσέγγιση που όχι απλώς σκοντάφτει σε αμετακίνητα εμπόδια[47] αλλά καταλήγει να λειτουργεί αντιδραστικά. Όπως έχουμε προσπαθήσει να δείξουμε σε αυτό το κείμενο, η θέση μας απέναντι στα μέτρα και τα εμβόλια δεν προκύπτει από το γεγονός πως αποκτήσαμε ξαφνικά γνώσεις ανοσολογίας ή επιδημιολογίας (χωρίς αυτό να σημαίνει βέβαια πως αδυνατούμε να κατανοήσουμε αντίστοιχες μελέτες όταν είναι απαραίτητο) αλλά, *κατά βάση*, από τη συγκεκριμένη ανάλυση της καπιταλιστικής σχέσης και των αντιφάσεών της, από τη μελέτη του ιστορικού ρόλου του κρατικού μηχανισμού, από την προσέγγιση μιας πολυ-επίπεδης έννοιας της επιστήμης και από μια κομμουνιστική θέση πάνω στο συλλογικό ζήτημα.

Η κριτική της επιστημονικής και ερευνητικής κατεύθυνσης, παραδείγματος χάριν, μπορεί εύλογα να πάρει τη μορφή της αγανάκτησης απέναντι στο γεγονός πως υπάρχουσες θεραπείες και φάρμακα *δεν διατίθενται,* για λόγους κερδοφορίας, σε πληθυσμούς που θεωρούνται για το κεφάλαιο πλεονάζοντες. Παράλληλα, μπορεί να καυτηριάσει το γεγονός πως δεν υπήρχε σοβαρή ερευνητική προσπάθεια να υπάρξει σοβαρή και συστηματική εμβολιαστική ή φαρμακολογική προετοιμασία για το ενδεχόμενο μιας πανδημίας, ακριβώς επειδή αυτό το ενδεχόμενο δεν χωρούσε στο κοντόφθαλμο κριτήριο της άμεσης κερδοσκοπίας.[48] Μονάχα όταν φάνηκε πως υπήρξε άμεση ανάγκη για τη δημιουργία εμβολίων για να καταπολεμηθεί (μέσω του φθηνότερου, όπως είπαμε για το κεφάλαιο, μέσου) η πανδημία σε *παγκόσμιο* επίπεδο, απελευθερώθηκαν άπλετα κονδύλια από κρατικούς μηχανισμούς – με κατάληξη να έχουμε αυτή τη στιγμή σχεδόν 10 ενεργά εμβόλια που εμφανίζουν αντίστοιχα καλά αποτελέσματα.[49] Αντί λοιπόν να καυτηριάζουμε την προηγούμενη έλλειψη ενδιαφέροντος για επιστημονική πρόοδο σε τομείς που δεν παρείχαν επαρκή έσοδα, ή και τη σημερινή απάνθρωπη έλλειψη πρόσβασης σε αποτελεσματικά εμβόλια για το μεγαλύτερο κομμάτι του αναπτυσσόμενου κόσμου, οι αρνητές προτιμούν να εστιάζουν στο δικαίωμα άρνησης του εμβολιασμού με βάση έναν αφηρημένο φόβο και μια

---

[47] Η όψιμη «κριτική του επιστημονικού λόγου», στην οποία έχουν επιδοθεί διάφοροι αρνητές, είναι τόσο ξεκάθαρα αντιφατική που γεννιέται πραγματικά η απορία πώς δεν έχει απαξιωθεί. Μια κακοχωνεμένη αντίληψη που θέλει την ιατρική επιστήμη (και συνεπώς τη *συσσωρευμένη* γνώση) να ορίζεται *καθοριστικά* από την καπιταλιστική σχέση και μόνο, μένει μετέωρη όταν υπαχθεί σε πιο προσεκτικό έλεγχο. Με βάση μια τέτοια λογική, θα έπρεπε να απορρίψουμε *κάθε* επιστημονική εξέλιξη, καθώς ποτέ δεν απελευθερώθηκε η παραγωγή της από τους κυρίαρχους τρόπους οργάνωσης της κοινωνίας. Μαζί με τα εμβόλια, δηλαδή, θα έπρεπε να αρχίσουμε να αγανακτούμε για κάθε φάρμακο που κυκλοφορεί ή και κάθε θεραπεία που προτείνεται για οποιοδήποτε νόσημα. Γίνεται άλλη μια φορά σαφές πως αυτό που βλέπουμε σήμερα δεν είναι μια «κριτική του επιστημονικού λόγου» αλλά ένας ακόμα τρόπος να επιβεβαιωθεί «επιστημονικά» μια προ-αποφασισμένη θέση: η άρνηση της πανδημίας και της επικινδυνότητας του ιού.

[48] Κλασικό παράδειγμα είναι το γεγονός πως μέχρι και την εμφάνιση του SARS-CoV-2, το μεγαλύτερο μέρος των ερευνητικών κονδυλίων κατευθύνονταν προς τη βελτίωση βοηθημάτων τύπου Viagra, ενώ έρευνες για τη μέθοδο mRNA που ακολουθήθηκε για τα σημερινά εμβόλια ήταν παραμελημένη και υποστελεχωμένη, παρά τη θετική προοπτική που μοιάζει να εμπεριέχει ακόμα και απέναντι σε ασθένειες όπως το AIDS και οι καρκινοπάθειες.

[49] Να σημειώσουμε εδώ ότι η αντίληψη που προωθείται από αρνητές πως η όλη διαχείριση έγινε για να ευνοηθούν οι φαρμακοβιομηχανίες αδυνατεί να χωρέσει στο συλλογιστικό της το γεγονός πως υπάρχουν και φαρμακοβιομηχανίες που προσπάθησαν να φτιάξουν εμβόλια και δεν τα κατάφεραν, καθώς τα αποτελέσματα που είχαν οι κλινικές μελέτες τους δεν ήταν επαρκή. Η συνωμοσιολογική θεώρηση θα διακρίνει εδώ τον εξοβελισμό συγκεκριμένων συμφερόντων έναντι άλλων, αλλά αυτός ο τρόπος σκέψης είναι καταδικασμένος σε μια αυτοαναφορικότητα που απλώς επικυρώνει μια προϋπάρχουσα *πολιτική* θέση και βασίζεται, προφανώς, σε υπόνοιες αντί σε γεγονότα.

διαστρεβλωμένη εικόνα του τι σημαίνει επιστημονική εξέλιξη, συνθήκες που διογκώνονται ανελλιπώς από τις απόψεις των διαφόρων ειδικών της άρνησης.

Η πρόφαση της υποχρεωτικότητας

Υπό το πρίσμα της κρατικής μέριμνας για τη διευρυμένη και φτηνή **αναπαραγωγή υγιούς και παραγωγικής εργασιακής δύναμης**, η κυβέρνηση έλαβε τα πρόσφατα μέτρα γύρω από τους εμβολιασμούς για να αποφευχθεί ένα νέο κύμα θανάτων και κατάρρευσης της νοσοκομειακής περίθαλψης, όπως συνέβη τον περασμένο χειμώνα. Ο εμβολιασμός, στον βαθμό που θα λειτουργήσει ως αποτελεσματική *πρόληψη* έναντι του SARS-Cov-2, αποτελεί τη φθηνότερη λύση εντός των πλαισίων της αγοράς, εντασσόμενος έτσι στην ευρύτερη στρατηγική της κυβέρνησης για επιπλέον συρρίκνωση (και ιδιωτικοποίηση) του συστήματος υγείας.[50] Όπως δήλωσε ξεκάθαρα ο ίδιος ο Μητσοτάκης, όχι μόνο δεν υπάρχει καμία διάθεση προσλήψεων, αύξησης των δαπανών και στήριξης του δημόσιου συστήματος υγείας αλλά, αντίθετα, στόχος είναι να κλείσουν ακόμα περισσότερα περιφερειακά νοσοκομεία και να προχωρήσει η ιδιωτικοποίηση με την είσοδο επιχειρήσεων στα νοσοκομεία, επιτρέποντας έτσι σε κομμάτι των κρατικών δαπανών να τονώσουν την κερδοφορία του ιδιωτικού κεφαλαίου.[51] Επιπλέον, ο εμβολιασμός δεν είναι μόνο φθηνή λύση για το κράτος αλλά και για τους καπιταλιστές: στον βαθμό που θα αποτελέσει ένα σημαντικό προληπτικό όπλο για την αντιμετώπιση της πανδημίας, μετατρέπεται *ταυτόχρονα* σε άλλοθι για την κατάργηση μέτρων προστασίας στους χώρους εργασίας και, συνεπώς, για το ξεμπλοκάρισμα της παραγωγής, διανομής και κερδοφορίας.

Τέλος, ο περιορισμός της θνητότητας και η αποτροπή της κατάρρευσης της νοσοκομειακής περίθαλψης μέσω του μαζικού εμβολιασμού αφορά άμεσα και το ζήτημα της **νομιμοποίησης,** όχι μόνο επειδή μια διαφορετική εξέλιξη θα έχει μεγάλο πολιτικό κόστος για την κυβέρνηση υποβιβάζοντας ακόμα περισσότερο την εύθραυστη εμπιστοσύνη απέναντι στο κράτος, αλλά και επειδή επιτρέπει (όπως εξηγήσαμε) στο κράτος να εμφανιστεί ως φορέας ορθολογισμού απέναντι σε απαξιωμένους και ανορθολογικούς εχθρούς. Είναι και από αυτή τη σκοπιά που αποκτά σημασία η καμπάνια επίθεσης στους ανεμβολίαστους: έχοντας πλέον εικόνα πως η «καμπάνια» εμβολιασμών έχει σχεδόν καταρρεύσει, και πως τα μεγαλεπήβολα σχέδια επιστροφής στην κανονικότητα φαντάζουν πλέον απίθανα, το κράτος διατηρεί μια «πισινή» έτσι ώστε **όταν** αυξηθούν τα κρούσματα, ενταθεί η πίεση στο σύστημα υγείας και φανεί η αποτυχία, η ευθύνη να είναι ήδη κατανεμημένη μακριά από τον κρατικό μηχανισμό.[52]

---

[50] Ως μονοθεματική πολιτική υγείας, ο εμβολιασμός δεν αναιρεί τις υπάρχουσες ταξικές διαιρέσεις και ανισότητες ούτε την καπιταλιστική αναδιάρθρωση/μείωση των «κοινωνικών» κρατικών δαπανών. Γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο ακολουθήθηκε ως μονοθεματική πολιτική αντιμετώπισης των τεράστιων προβλημάτων υγείας του πληθυσμού της Αφρικής κατά τις προηγούμενες 4 δεκαετίες έναντι τοποθετήσεων ακόμη και εντός των ιατρικών κύκλων που αναφέρονταν στην ανάγκη συνολικότερης βελτίωσης των συνθηκών ζωής του πληθυσμού για την αντιμετώπιση της νοσηρότητας (βλ. το βιβλίο του Randall Packard, *A History of Global Health*, Johns Hopkins University Press, 2016, κεφ. 12 και 13).

[51] Ήδη, και με εμφανή *πρόφαση* τη διαχείριση των ανεμβολίαστων, το κράτος έχει παραχωρήσει σημαντικά κομμάτια της λειτουργίας του συστήματος υγείας (όπως π.χ. τα συνεργεία καθαρισμού) σε ιδιωτικές επιχειρήσεις.

[52] Η αθλιότητα της κυβερνητικής επικοινωνιακής πολιτικής αναδεικνύεται και από το γεγονός ότι μετατρέπει ένα ανύπαρκτο ζήτημα σε κεντρικό, εφόσον το συντριπτικά μεγαλύτερο ποσοστό των γιατρών και των νοσηλευτών είχε ήδη εμβολιαστεί πριν την ανακοίνωση της υποχρεωτικότητας. Η τακτική που ακολουθεί έχει ως αποτέλεσμα τη συσπείρωση του αντιεμβολιαστικού κινήματος

Στο πλαίσιο αυτό, και εντός του μηχανισμού ιδεολογίας και θεάματος, το κράτος ακολουθεί πιστά αυτό που είχε εκφράσει παλιότερα ο Ντεμπόρ, πως «*η δημοκρατία προτιμάει να κριθεί σε σχέση με τους εχθρούς της παρά σε σχέση με τα αποτελέσματά της*». Στην προκειμένη περίπτωση αυτός ο «εχθρός» είναι το «αντιεμβολιαστικό κίνημα».

Η αναγνώριση των παραπάνω όμως δεν αρκεί για να στοιχειοθετήσει μια ριζοσπαστική κριτική. Σε ένα πολύ απλό επίπεδο, το γεγονός πως μια μορφή προστασίας απέναντι στον SARS-Cov-2 μειώνει κόστη, αποφέρει κέρδη και εμπεδώνει την νομιμοποίηση του κράτους δεν αποτελεί καθαυτό λόγο για να την αρνηθούμε. Σε αντίθεση με διάφορους «επαναστάτες», δεν είμαστε ενάντια στο γεγονός πως το κράτος και το κεφάλαιο μας προτιμάνε ζωντανούς.

Οι αντιεμβολιαστές αποτελούν έναν κατασκευασμένο εχθρό, όχι υπό τη στενή έννοια ότι το κράτος τον δημιούργησε εκ του μηδενός και τον προώθησε συνωμοτικά (αν και η εκκλησία ως κομμάτι του κράτους στην Ελλάδα και οι διάφορες ακροδεξιές οργανώσεις στις παρυφές της Ν.Δ. έπαιξαν κεντρικό ρόλο στη συγκρότησή του), αλλά υπό τη σαφή έννοια ότι τον ενίσχυσε με τον αυταρχισμό, την αδιαφάνεια και τον συστηματικό παραλογισμό τόσο των μέτρων που έχει λάβει από την αρχή της πανδημίας όσο και των ανακοινώσεων της επιτροπής των «ειδικών».[53] Ταυτόχρονα, μέσω της συνεχούς επίκλησης του «ατομικού δικαιώματος» και τις ελευθεριακού ύφους (αλλά φιλελεύθερης προέλευσης) αναφορές στην «αυτοδιάθεση του σώματος» που στη συγκεκριμένη συνθήκη δεν σημαίνουν τίποτα παραπάνω από *την υπεράσπιση του «δικαιώματος» να μη λαμβάνει κανείς όλα τα απαραίτητα μέτρα για τον περιορισμό της μεταδοτικότητας*,[54] δόθηκε η δυνατότητα στην κυβέρνηση να παρουσιαστεί ως υπεύθυνος και ορθολογικός εκφραστής του «γενικού συμφέροντος» απέναντι στον ανορθολογικό *ατομικισμό*. Μετατρέποντας την υποχρεωτικότητα σε κεντρικό επίδικο, αντιστρέφεται προκαταβολικά η δυσαρέσκεια για την αυταρχική, ανορθολογική και

απέναντι στο οποίο θέλει να κριθεί. Αυτό είναι πολύ πιθανό να λειτουργήσει εν τέλει ανασχετικά στον ρυθμό των εμβολιασμών και να έχει τραγικές συνέπειες, δεδομένου του χαμηλού ποσοστού εμβολιασμών στον γενικό πληθυσμό. Η προφανής αυτή αντίφαση δεν πτοεί όμως την κυβέρνηση, η οποία προσπαθεί να δημιουργήσει ένα win-win τετελεσμένο: εάν ο καταναγκασμός οδηγήσει σε αύξηση των εμβολιασμών, θα πλησιάσει τον στόχο να αποφύγει το οριζόντιο lockdown και να πετύχει το μεγαλύτερο άνοιγμα της οικονομίας· από την άλλη πλευρά, εάν συσπειρώσει τους αντιεμβολιαστές, θα μπορεί να επιρρίψει τις ευθύνες για την αύξηση των κρουσμάτων σε αυτούς και να δικαιολογήσει περαιτέρω τον ευρύτερο σχεδιασμό της απορρύθμισης και ιδιωτικοποίησης που εφαρμόζεται ήδη. Στο ίδιο πλαίσιο αντιφατικής ηλιθιότητας με ανύπαρκτα επιστημονικά στοιχεία βρίσκεται και ο παραλογισμός των μέτρων που ανακοινώθηκαν για τα σχολεία, σύμφωνα με τα οποία η λειτουργία ενός τμήματος διακόπτεται μόνο όταν τα κρούσματα υπερβούν το 50%+1 του συνολικού αριθμού μαθητών στην τάξη.

[53] Ίσως δεν υπάρχει καλύτερη απόδειξη αυτού του γεγονότος από τη δημόσια αποκάλυψη μιας κατάστασης που είχαν σίγουρα ψυλλιαστεί οι περισσότεροι/ες: η λεγόμενη «επιτροπή ειδικών», παρά την επιστημονικοφανή της σύνθεση, δεν είναι παρά ένας μοχλός νομιμοποίησης *πολιτικών* αποφάσεων (και οργανωτικών αποτυχιών) της κυβέρνησης, ενταγμένη και αυτή στο ευρύτερο πλαίσιο της *επικοινωνιακής* προτεραιότητας.

[54] Φρικαλέο (αλλά επακόλουθο) παράδειγμα αυτής της προσέγγισης είναι η καινούρια απόπειρα να ταυτιστεί ο εμβολιασμός με τον *βιασμό*, ένας χυδαίος παραλληλισμός που υιοθετήθηκε και στον δημόσιο λόγο ανεμβολίαστων υγειονομικών. Όπως και πολλά άλλα από τα επιχειρήματα/συνθήματα των αρνητών, ο συγκεκριμένος χαρακτηρισμός μοιάζει να προέρχεται από έναν ακροδεξιό Αμερικανό αρνητή «γιατρό», τον Ryan Cole, που κατάφερε πρόσφατα να εκλεγεί μέλος του Συμβουλίου Δημοσίας Υγείας του Αϊντάχο μετά από στήριξη των Ρεπουμπλικάνων και την εκδίωξη του προηγουμένου που ήθελε να επιβάλει μέτρα προστασίας.

εν τέλει δολοφονική διαχείριση της πανδημίας από την πλευρά της και δίνει τροφή στην περαιτέρω άρνηση της επικινδυνότητας του ιού.

Όπως ήδη αναφέρουμε (στη σημείωση 21), ο υποχρεωτικός εμβολιασμός των υγειονομικών για μια σειρά από λοιμώδεις ασθένειες αποτελεί κομμάτι της ευρωπαϊκής νομοθεσίας για την προστασία των εργαζόμενων και των ασθενών πολύ πριν προκύψει η πανδημία του κορωνοϊού. Το ίδιο ισχύει και για μια σειρά από διατάξεις που επιτάσσουν την απομάκρυνση ενός υγειονομικού από την εργασία του αν λ.χ. έχει ενεργή νόσο φυματίωσης. Πρόκειται για διατάξεις που από τη σκοπιά του κεφαλαίου έχουν ως στόχο την προστασία της υγείας του εργατικού δυναμικού ώστε να περιοριστούν οι απώλειες σε ημέρες εργασίας, δηλαδή σε παραγωγή αξίας και κέρδους, αλλά που ταυτόχρονα καλύπτουν μια *θεμελιώδη* συλλογική ταξική μας ανάγκη. Ήταν η ρητή απαίτηση να μην είναι μεταδοτικοί οι υγειονομικοί στο παρελθόν κάποιου είδους «δικτατορία» ή έγινε τέτοια μόνο λόγω κορωνοϊού; Σήμερα, σε μια περίοδο κατά την οποία παραμένει ενεργή μια πανδημία με 4,5 εκατομμύρια καταγεγραμμένα θύματα, από την οποία πεθαίνουν 40 άτομα καθημερινά στην Ελλάδα ενώ δεν έχουμε μπει ακόμα στο φθινόπωρο, ο εμβολιασμός καθίσταται ακόμα σημαντικός για την υγεία μας, παρόλο που δεν είναι πανάκεια.

Σε αυτό το πλαίσιο, και από τη σκοπιά των προλεταριακών συμφερόντων, δεν έχει κανένα νόημα να τίθεται η αντίθεση ανάμεσα σε υποχρεωτικότητα και ελευθερία με τρόπο αφηρημένο. Ως παραλληλισμό πιο δόκιμο αντί της επίκλησης σε κάποιο απαρτχάιντ, μπορεί να σκεφτεί κανείς το εργατικό δίκαιο, δηλαδή την πραγμοποιημένη και αλλοτριωμένη μορφή που λαμβάνουν τα αποτελέσματα της ταξικής πάλης εντός του καπιταλιστικού δικαίου. Το εργατικό δίκαιο περιλαμβάνει, παραδείγματος χάριν, απαγορεύσεις και υποχρεωτικότητες *υπέρ* των εργαζομένων: λ.χ. απαγορεύει τις απολύσεις για συνδικαλιστική δράση, τις ανταπεργίες των εργοδοτών αλλά και την «ατομική ελευθερία» του εργαζόμενου να συνάπτει συμφωνίες με τον εργοδότη οι οποίες παραβιάζουν το εργατικό δίκαιο ή ακόμα και τις συλλογικές συμβάσεις (λ.χ. το να παίρνει «στο χέρι» μέρος των ενσήμων ή να ακολουθεί διαφορετικό ωράριο από το προβλεπόμενο σύμφωνα με τη συλλογική σύμβαση).[55] Μάλιστα, η επίκληση στην «ελευθερία του ατόμου να αποφασίζει» αποτέλεσε βασικό ιδεολογικό όπλο για την απορρύθμιση του εργατικού δικαίου, όπως άλλωστε φάνηκε στη συζήτηση για το δεκάωρο στα πλαίσια του νόμου Χατζηδάκη. Από την άλλη μεριά, η ελευθερία του εργαζόμενου να ξοδεύει τον μισθό του κατά το δοκούν και όχι λ.χ. στα καταστήματα του αφεντικού, όπως συνέβαινε στις αρχές του προηγούμενου αιώνα σε περιοχές των ΗΠΑ, είναι σίγουρα υπέρ των συλλογικών ταξικών συμφερόντων αφού αποκλείει τη δευτερογενή εκμετάλλευση από την πλευρά των αφεντικών. Σε κάθε περίπτωση, η υποχρεωτικότητα δεν είναι αναγκαία ενάντια στο ταξικό συμφέρον, όπως και το δικαίωμα της ατομικής επιλογής δεν είναι απαραίτητα υπέρ του ταξικού συμφέροντος.

Σίγουρα, η υποχρεωτικότητα του δικαίου υπηρετεί την αναπαραγωγή των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων, η οποία όμως πραγματοποιείται **μέσω** της ταξικής πάλης, εφόσον πρόκειται για ταξικές ανταγωνιστικές σχέσεις. Η άρση αυτής της υποχρεωτικότητας και το κομμουνιστικό ξεπέρασμα του δικαίου δεν είναι το «δικαίωμα στην ατομική επιλογή» αλλά η άρση του διαχωρισμού και η δημιουργία μιας πραγματικής κοινότητας στη θέση της απατηλής κοινότητας των διαχωρισμένων ατόμων. Και από αυτή τη σκοπιά φαίνεται πως η αντίθεση μεταξύ υποχρεωτικότητας και ατομικής «ελευθερίας» είναι ψευδής. Ο διαχωρισμός των ανεμβολίαστων για τον οποίο γίνεται πολύς λόγος δεν είναι απλώς προϊόν των κρατικών μέτρων αλλά εκφράζει τον διαχωρισμό ως **κοινή ουσία** των

[55] Είναι προφανές, φανταζόμαστε, πως το γεγονός πως πολλές από αυτές τις απαγορεύσεις υπάρχουν μονάχα *τυπικά* και δεν τηρούνται από τα αφεντικά δεν συνηγορεί στην κατάργησή τους.

ατόμων στην καπιταλιστική κοινωνία. Το κράτος επιβάλλει την ενότητα μέσω του καταναγκασμού και του αποκλεισμού. Στον βαθμό που οι αντιεμβολιαστές πλαισιώνουν την άρνησή τους στο περιορισμένο επίπεδο της «προσωπικής ευθύνης», προσκαλούν το κράτος να εμφανίζεται ως η μοναδική έκφραση του συλλογικού ή κοινωνικού συμφέροντος. Κατά αυτό τον τρόπο λοιπόν, *εντείνουν* τελικά τους αποκλεισμούς ακριβώς επειδή η μοναδική ενότητα που μπορεί να επιβάλλει το κράτος στηρίζεται στον γενικευμένο αποκλεισμό. Η άρση του αποκλεισμού όπως και η άρση του καταναγκασμού είναι αδύνατον να επιτευχθούν μέσω αυτού που βρίσκεται στη **βάση τους**: της «προσωπικής επιλογής» του διαχωρισμένου ατόμου όσον αφορά τον εμβολιασμό ή ακόμα πιο ξεκάθαρα το τεστ ή τη μάσκα![56] Η άρση του αποκλεισμού, και ευρύτερα της κρατικής εξουσίας, απαιτεί και σε αυτή την περίπτωση τη δημιουργία της πραγματικής κοινότητας που προϋποθέτει την ουσιαστική αλληλεγγύη και, συνεπώς, τη λήψη όλων των αναγκαίων μέτρων για τον περιορισμό της πανδημίας.

Εν κατακλείδι, το ζητούμενο των κινητοποιήσεων δεν είναι η υποχρεωτικότητα του εμβολιασμού καθεαυτή, ούτε και το πιασάρικο σύνθημα περί «αντίστασης στον κρατικό αυταρχισμό», αλλά οι συγκεκριμένοι όροι της και το επίπεδο αποδοχής (ή άρνησης) της επικινδυνότητας του ιού και της αποτελεσματικότητας των μέτρων προστασίας. Ειδάλλως, θα έπρεπε να έχουμε δει κινητοποιήσεις απέναντι σε υπάρχουσες υποχρεωτικότητες/προφυλάξεις για μολυσματικές ασθένειες ως ενδείξεις στιγματισμού, διαχωρισμού και «υγειονομικού απαρτχάιντ», κάτι που προφανώς δεν συνέβη. Το «δικαίωμα στην επιλογή» στην τρέχουσα συνθήκη αποτελεί στην πραγματικότητα δικαίωμα στο να μη λαμβάνει κανείς μέτρα για τον περιορισμό της πανδημίας και απ' αυτή τη σκοπιά έχει αντιδραστικό και ατομικιστικό περιεχόμενο που στην καλύτερη περίπτωση κρύβει άγνοια και στη χειρότερη αδιαφορία και υποτίμηση αν όχι κοινωνικό δαρβινισμό.

Από την σκοπιά της ταξικής και κοινωνικής αλληλεγγύης, ο εμβολιασμός αποτελεί **αυτονόητη** πράξη για την προστασία και τη φροντίδα των γύρω μας. Η χρήση που κάνει το κράτος δεν ακυρώνει αυτή την πραγματικότητα.[57] Σε αυτό το πλαίσιο τοποθετούμαστε

---

[56] «Τελικά, η ιδεολογία της […] παραβατικότητας [και συνολικότερα της παράβασης των κανόνων] αν και πραγματικά υπερβαίνει το παρωχημένο ύφος της στρατευμένης πολιτικής, αφενός επιφέρει μια επαναφομοίωση της επαναστατικής υποκειμενικότητας, πείθοντάς την ότι η "παραβατική" και γενικά η παράνομη συμπεριφορά βρίσκεται στο επίπεδο των **ατομικών επιλογών,** και αφετέρου αποφορτίζει άμεσα κάθε ένταση. Από τη στιγμή που κάποιος αρκείται στο να είναι ο συνήθης παραβάτης κάθε κανόνα […] πνίγει το ίδιο του το είναι σε μια απλή και καρικατουρίστικη ανυπακοή στην κανονιστικότητα καθεαυτή, η οποία επομένως γίνεται, απλούστατα, το αρνητικό είδωλο του κανόνα […] Ο ψυχαναγκασμός της επανάληψης είναι το μίζερα μανιακό χαρακτηριστικό που υποβαθμίζει σε ρουτίνα, σε νοσταλγική επανάληψη, την πραγματική εξεγερσιακή δημιουργικότητα της ανατροπής». G. Cesarano, *Apocalisse e rivoluzione*, Dedalo, 1973, Θέση 125, δική μας η έμφαση.

[57] Ένα από τα λίγα κείμενα που τοποθετούν το ζήτημα σε σωστή, ταξική βάση είναι το κείμενο της συνέλευσης του *Pasamontaña* για την πανδημία, την κρατική πολιτική και τις κοινωνικές αντιστάσεις. Αντιγράφουμε ένα σχετικό απόσπασμα: «Παίρνουμε ξεκάθαρη θέση υπέρ της αναγκαιότητας του καθολικού εμβολιασμού ως ένα ακόμη μέσο για το ξεπέρασμα της πανδημίας. Έχουμε ταξική και κοινωνική υποχρέωση να συμμετέχουμε ενεργά στη συλλογική αυτοπροστασία από τον ιό που χτυπάει εμάς και τις διπλανές μας, τους φτωχούς και τους αποκλεισμένους. Όπως κάνουμε από την αρχή της πανδημίας χωρίς να περιμένουμε κανένα Κράτος - Πατέρα να μας υποχρεώσει» (http://pasamontana.blogspot.com/2021/08/pasamontana html). Μια διαφωνία που έχουμε με τις συντρόφισσες και τους συντρόφους αφορά τη χρήση της έννοιας της υποχρέωσης και του καθήκοντος. Όπως το βλέπουμε, η αντίθεση μεταξύ υποχρέωσης και ελευθερίας ανήκει στον καπιταλιστικό κόσμο των διαχωρισμένων ατομικών συμφερόντων. Εντός του κινήματος που καταργεί τη σημερινή κατάσταση πραγμάτων, η αντίθεση ανάμεσα στην υποχρέωση και την ελευθερία αίρεται: η ένωση

ξεκάθαρα: **η αντίθεση κράτους-αντιεμβολιαστών είναι ψευδής**. Ούτε οι αντιεμβολιαστές είναι ενάντια στην κρατική διαχείριση της **πραγματικής** υγειονομικής κρίσης εφόσον στην πραγματικότητα την εντείνουν, ούτε αναλύεται η κρατική πολιτική του εμβολιασμού στις πραγματικές της διαστάσεις.

Απέναντι στην κρατική διαχείριση της πανδημίας που στρέφεται ενάντια στα προλεταριακά συμφέροντα και ανάγκες, πρέπει να **αντιπαραθέσουμε τον συλλογικό αγώνα για την ικανοποίηση των αναγκών μας, που περιλαμβάνουν και τον καθολικό εμβολιασμό. Αντί για την υπεράσπιση του στρουθοκαμηλισμού των αρνητών που κρύβουν πίσω από τις κινητοποιήσεις ενάντια στον αυταρχισμό της κυβέρνησης την αδιαφορία τους για την πανδημία,** πρέπει να ξεσηκωθούμε ενάντια στον εμβολιαστικό εθνικισμό και να επιβάλουμε παγκόσμια πρόσβαση στα εμβόλια, απαντώντας άμεσα και στα αιτήματα των αποκλεισμένων και «πλεοναζόντων» πληθυσμών. Κανένας από αυτούς τους αγώνες δεν πρόκειται να κερδηθεί στηρίζοντας το αντιδραστικό «δικαίωμα στη μη λήψη μέτρων για τον περιορισμό της μεταδοτικότητας» των αντιεμβολιαστών.

Αντίθεση και Π.Ρ. / 23 Σεπτεμβρίου 2021

μεταξύ των ατόμων εντός της ταξικής κοινότητας αγώνα αποτελεί δημιουργία ενός άμεσου κοινωνικού **δεσμού** μεταξύ τους και αποτελεί τη βάση για την **ελεύθερη** αυτοανάπτυξή τους.